خوێندراو ڕووبەڕووی بینراو
پەرتووك لە نێوان زەمەن و هۆکارەکانی*

ئەمە خوێندنەوەیەکە بۆ کاریگەریەکانی شۆرشی زانیاری بەسەر واقیعی پەرتووک و ئەنجامەکەی، شۆڕشێکیشە زۆر پرسیاری جۆراوجۆر و پەرچدانەوەی جیاواز ئەوروژێنێ . ئەو پرسیارە مەرکەزیەی کە لە زەیندا ئەسوڕێتەوە ئەمەیە : هەروەک هەندێ ئاگادارمان ئەکەنەوە ئایا ووشە بەرامبەر بە وێنە پاشەکشە ئەکات ؟ ئایا پەرتووک کۆتایی خۆی تۆمار ئەکات یاخود لەدایکبوونێکی نوێ لەگەڵ سەردەمی بینراو و بیستراودا بەخۆیەوە ئەبینێت ، ئەویش بە وەرگرتنی شێوەی نوێ و ئەرکی نوێ ؟

مادام قسەکردن لەسەر سەردەمی پەرتووکە ئەوا قسەکەم بە وتەیەکی کۆن دەست پێئەکەم کە کاتی خۆی عەرەبەکان لە بارەی گرنگی پەرتووکە وە وتوویانە ئەو وتەیەش ئەمەیە :
باشترین هاوڕێ لە هەموو زەمەنێکدا کتێبە

لە چاو ئەو زەمەنەی کە تێیدا کتێب (باشترین هاوڕێ و هاودەم بوو) ئێمە ئێستا لە کوێین ؟ گومانی تێدا نیە کە زەمەن گۆڕاوەو ئەم زەمەنە ئەوە نیە کە تیایدا ئەژیاین: ئێمە ئێستا زیاتر بەرامبەر بە تەلەفزیۆن دائەنیشین وەک کتێب. ئێستا هەر دیقەتی وێنە سەرنج ڕاکێشەرەکان ئەدەین لە کاتێکدا پێشتر بە دیار وتنە دڵخۆشکەرەکانەوە شەومان بەسەر ئەبرد. هەندێک لە ئێمە وازیان لە ئادەتی نووسین لەسەر پەڕاو و بە پێنووس و مەرەکەب هێناوە ، بۆ ئەوەی نووسینەکان لە ڕێگای پەنجەو دوگمەو لەڕێی کۆمپیوتەرو یەکە هەواییەکانەوەئەنجام بدەین.

ئایا ئەبێ بۆ زەمەنی بەسەرچوو شیوەن بگێڕین و بە زمانی ڕابردوو بدوێین هەروەک چۆن زۆر کەس ئەیکەن لەو کەسانەی وەسفی مەرگی ڕۆشنبیریمان لەسەردەمی نێوەندەکاندا بۆ ئەکەن؟ ئایا ئەبێت بڵێین ئامێرەکانی تەلەفزیۆن بریتین لە کۆمەڵێ کەناڵ بۆ پەرشکردنەوەی توندوتیژی هەروەک ئەوەی جارێکیان کارل بوبەر ووتبووی ؟ یا لەگەڵ بیاربۆردیوو ئەو ووتەیە دووبارە بکەینەوە کە تەلەفزیۆن ئامێرێک نیە بۆ پەیوەندی بە ڕادەی ئەوەی ئامێرێکی مەزنە بۆ دەست بەسەراگرتن (

*ووتارێکە لە حەوتەمین پیشانگای بێونەتەوەیی بۆ کیتاب ، لە دار ئەلبەیزا ، تشرینی دووەمی ساڵی 1998 پێشکەش خوێندرایەوە.

کۆنترۆڵکردن) ؟ یاخود لەگەڵ دکتۆر جابری لە سەردەمی بەجیهانیبوون و زانینەی گەردوونیدا لە بەروکەشیبوونی هۆش و لێزەوتکردنی ئیدراک و بڕینی رۆشنبیری و شوناسنامە بترسین ؟

ئەم بۆچوونە هەڵوێستی من نیە بەرامبەر بەم دیاردەیە ، هەروەها ئەمەش پەیڕەوی من نیە بۆ مامەڵەکردن لەگەڵ بەسەرهاتدا. بەڵام هەوڵ ئەدەم ئەوەی رووئەداو تازە دێتە کایەوە، لێی بگەم و واقیع دەستنیشان بکەم ، یان بۆ ئەوەی گرفتەکان تەدبیرکەم و بە مێشک لێیان بگەم . ئێستا ئێمە لە رووداوەکانی شۆڕشی تەکنیکی ئەژین و ئەم رووداوانەش گۆڕانی مێژووییە لەگەڵیا بوارێکی مەزن ئەکرێتەوە بەشداری لە گۆڕینی شێوەکانی بیرکردنەوەو شێوازەکانی ژیان و سیستەمەکانی پەیوەندی ئەکات، بەرادەی ئەوەش ئەمانخاتە نێو زەمەنێکی نوێوە لە زەمەنەکانی نووسین و خوێندنەوەو مەعریفە. مامەڵەکردن لەگەڵ ئەم دیاردەیە بە عەقڵی ئایدیۆلۆژی خەباتگێڕانە بێ سوودە. پێشترین کارێ ئەبێ بیکەم ئەوەیە لە بارودۆخی بوونم بکۆڵمەوە بۆ ئەوەی بچمە نێو ئەم زەمەنەی ئێستاوە، وا باشترە بە زمانی تێگەیشتنی رووداوەکان لەگەڵ رووداوەکان مامەڵە بکەم، بۆ ئەوەی بەشداری لە گەمەکە بکەم و ببم بە یەکێک لە بەرهەمهێنەرانی بەجیهانیبوون و زانینەو تەکنیک.

ئەوەی ئێستا رووئەدات پەیوەندیمان بە شێوەیەکی گشتی لەگەڵ زەمەندا و بە شێوەیەکی تایبەتی لەگەڵ کتێبدا ئەگۆڕێت . کتێب لە رووی تەکنیکیەوە بە سێ قۆناغدا تێپەڕیوە ئەو سێ قۆناغەش بریتین لە سێ زەمەنەکەی : زەمەنی لەبەرگرتنەوەو و بڵاوکردنەوەو پەخشکردن ، ئەم زەمەنەش روبەروئەبێتەوە لەگەڵ سێ سەردەمی مەزن کە مرۆڤایەتی بڕیوێتی لە رووی جۆری بەرهەمهێنانەوە ئەوسێ سەردەمەش بریتین لە : سەردەمی کێڵگە و کارگەو کۆمپیوتەر.

زەمەنی لەبەرگرتنەوە

لەگەڵ دەستپێکردنی شارستانیدا ئەم زەمەنە دەستی پێکردووە، بە وێنەکێشانی سەر بەردو نووسینی سەر گەڵای پاپیرۆس(الورق البردی) و نووسین بە وشەی مسماری. گومانی تێدا نیە کە لەبەرگرتنەوە لەگەڵ داهێنانی مەرەکەبدا بازدانێکی جۆری بە خۆیەوە بینی ئەمەش یەکەم جار بواری بۆ مرۆڤ رەخسان تا کتێبەکان بە پێنووس و پەڕ بنووسێتەوە. بێگومان لەگەڵ گەشەکردنی پیشەسازی پەڕاودا ئەم کارە زیاتر گەشایەوە . بە تایبەت ئەمەش بە جوانی لە سەردەمی ئیسلامدا روونبوەوە ، ئەو کاتە پیشەی پەڕاوچیەکان (الوراقین) پەیدابوو بۆ ئەوەی بیسەلمێنن ئەوسەردەمە بە راستی سەردەمی لەبەرگرتنەوەیە.

ئەم زەمەنە بە زمانی ئەلفین توفلەر کە زەمەنی کێڵگەیە، بە زمانی ریجیس دۆبریە زەمەنی بواری گوفتاری . لەسەر ئاستی رۆشنبیری و نیشانە سەردەمی پیرۆزی و سەرزاری ، واتە سەردەمی پەیام

و قسەکردنی ماڵەوەیە، بە رادەی ئەوەش سەردەمی وەرگرتن و گوێگرتنە. بۆیە ئەو کاتە دەسەڵات بۆ داوا ئاینیەکان بووکە لە سیستەمە تیۆکراتیەکان و ئەو تەشریعاتانەی کە درابوونە پاڵ مافە خواییەکان بەرجەستە ببوو.سەردەمی پیرۆزی سەردەمێکی بازنەییە پێشکەوتن نازانێت، حەقیقەتیش کرۆکێکی جێگیرە نە ئەگۆڕێت و نە لەناوئەچێت. کەواتە هەموو پشتبەستنێک بە رابردوو، بە ئەفسانە دانراو و نموونە ئسوڵیەکانی. بێگومان لێرەدا بزووتنەوەکە شێوەی سەرکەوتن و بەرزبوونەوە ئەگرێتە خۆی بۆ یەککرتن لەگەڵ مەبدەئی جیاوازی و نموونەی باڵا ، زەمەنەکە بەوەی کە زەمەنی میتافیزیقیەکانە زەمەنی غەیبانیەتیشە، لەبەر ئەوەی فیکر لە نێوان رەسەن و نموونەدا ئەمبەروئەوبەرێتی ، و رۆح بەسەر جەستەدا زاڵەو ماناش بەسەر نوتقو وێنە بەسەر ماتەریاڵ و ووتراو بەسەر نووسراودا.

راستە خاوەن ئاینەکان خاوەنی کتێبن ، هەر کتێبیکیشیان تیایدا نهێنیەکانی دروستبوون و چیرۆکی بەرپابوون ئەخوێنرێتەوە. بەڵام لێرەدا دەسەڵات بۆ ووشەو ئاخاوتنە زیاد لە تۆمارکردن و نووسینەوە. کەواتە ووشە سەرەتایە، و هەر ئەویش فەرمانە. ووشەش هەروایە ئەو خاوەن مۆرکێکی پیرۆزو نموونەییە، ووشە لە کاتی نووسینەوەیدا ئەبێت بە تێکستێ یان کتبێک کە ئەبێت بپارێزرێ و بەرگری پێشێلی لێ بکرێت . بەهەر حاڵ لێرەدا ووشە نهێنیەکە نابێت بۆ هیچ کەسێک ئاشکرا بکرێت ، یاخود حیکمەتێکە ئەبێت نەیدەیتە کەسانی تر. لەم هەڵوێستەدا زانا ئاینیەکان لەیەک ئاستن لەگەڵ ئیمامەکانی فەلسەفە وەک ئەفلاتون و غەزالی و ئیبن روشد ئەوانەشی کە رایانگەیاند کە ئاشکراکردنی راستیەکان بۆ گەل و رەشەخەڵک شتێکی جوان نیە . لێرەوە دووانەی تایبەت کە درک بەشتەکان ئەکات و ئەزانێت واتە ماناکان ئەزانێت ،لەگەڵ گشتی کە لەسەرێتی گوێرایەڵ بێت و ئیتاعەت بکات ، دوانەیەکە چیتر هێزی ئەوەی نیە درک بە راستیەکان بکات.

بەمجۆرە لە سەردەمی لەبەرگرتنەوەدا زەمەن زەمەنی مانایە، ئەو زەمەنە زەمەنی بناغەو جەوهەرە، بەڵام نووسین عەرزێکی بەسەرچووە، ئەمەش وای لێ ئەکات لەچاو مانای تەنهاو جیاوازکەرەوەو ئەوەی لە خودی باڵادایە لە پەیژەی بووندا لە پاینترین پایەدا بێت. کەواتە لە سیفەتەکانی ئەم سەردەمە بریتیە لە کەمکردنەوەی بڵاوکردنەوە ، زیادبوونی راڤەو شەرحەکان ، سەرەرای رق لێبوونەوەی جەماوەرو تووڵەکردنەوە لە بوونی پەرتووک. ئەمەش ئەو جیاوازیەیە کە خۆی ئەخاتە بەردەست ئەوکەسانەی ئەمرۆ لە سەردەمی نێوەندو بازاڕەکان باس لە کەمبوودی مانا ئەکەن : زیادکردن لە شان و شکۆی مانا خەڵکی بە رقلێبوونەوە روبەڕوی ئەبنەوە ئەوانەی وەکو نەعامەن و رێونکەرن، هەروەها ئەوانەی کە ئیمبرتۆ ئیکۆ لە کتێبی : ناوی گوڵ دا وەکو داگیرکەری مەعریفە باسیان ئەکات.

سەردەمی بڵاوکردنەوە

دووەم سەردەم سەردەمی چاپ و بڵاوکردنەوەیە. ئەم زەمەنەش لەگەڵ دۆزینەوەی چاپ لە لایەن (گوتنبێرگ) وە دەستی پێ کرد. چاپ شۆڕشێکی تەکنیکیە ،کاتی خۆی کودەتایەکی ترسناکی لە ئەرک و رۆڵی پەرتووکدا بەرپاکرد، بە هەمان رادەش بووە هۆی گۆڕینی نێوەندو تۆڕەکانی بەکارهێنان. پەرتووک لەگەڵ چاپ کردندا چیتر سیفەتێکی تایبەت بە زانایان و کۆگاکانی نهێنی نەبوو، بەڵکو بە هۆی لەبەرگرتنەوەکردنی ئامێریانە لەسەر ئاستێکی بەرفراوان پەرتووک چاپ و بڵاوئەکرێتەوە بە مەبەستی بڵاوکردنەوەی لە نێوجەماوەردا . لێرەوە لە نهێنی ووشەوە بۆ بڵاوبوونەوەی مەعریفە ئەچین .

ئەم زەمەنە بە زمانی توفلەر پێی ئەوترێ زەمەنی کارگە، هەروەها بە زمانی دوبریە پێی ئەوترێ سەردەمی بواری پەرتووک ، ئەم زەمەنە تیایدا چاپەمەنی وەک نێوەندێکی راگەیاندن بواری بە بڵاوکردنەوەی زانیاری و بڵاوکردنەوەی رۆژنامەکان و دەرکەوتنی ئەنسکلۆپیدیاکاندا ، بە هەمان رادەش بەشداری لە دروستکردنی مەرجەکانی دامەزراندنی کۆمار و لە دایکبوونی دیموکراتی و بیرۆکراتیە نوێکاندا کرد.

بۆیە لێرەوە گۆرانکاریە سەرەکیەکە لە کتێبی پیرۆزەوە تەواو ئەبێت بۆ عیلمانیەت و گێرانەوە عەقڵانیەکان ، بەو مانایەی کە گواستنەوە روو ئەدات لە رەعیەوە کە گوێ ئەگرێت و وەرئەگرێت یان فەرمانی بەسەردائەدرێت و گوێڕایەڵە بۆ ئەو هاووڵاتیەی کە کتێب و رۆژنامە ئەخوێنێتەوە، ئاگای لە رووداوەکانەو مەسەلەکان شی ئەکاتەوەو گفتوگۆئەکات، دەرئەنجامی ئەو دڵنیایانەی لای دروست ئەبن هەڵوێست وەرئەگرێت، ئەمەش لەو بەشداریانەدا بەدەر ئەکەوێت کە لە کاتی بەشداریکردنی لە ریفراندۆم و هەڵبژاردە گشتیەکاندا بە ئەنجامی ئەگەیەنێت. ئەمە زەمەنی رۆشنگەریە، تیایدا تاک بە ئازادبوونی لە دەسەڵاتی لاهوت لە رێگای رەخنەی عەقڵانی و خزانە نێو دایەلۆگە گشتیەکانەوە مومارەسەی سەربەخۆیی فیکری خۆی ئەکات.

ئەم زەمەنە زیاتر لەوەی زەمەنێکی بازنەیی هەتاهەتایی بێت زەمەنێکە بەرەو باڵاچووەو بەرەو پێش ئەچێت. لێرەشدا ، لە ژێر کۆمەڵێ ناونیشان و دروشمدا کە رۆمانە مەزنەکان بەرجەستەی ئەکەن تەرکیز ئەخرێتە سەر پیشەسازی ئایندە ، واتە سیناریۆکانی پێشکەوتن و ئەفسانەکانی ئازادی و ئایدیۆلۆژیەکانی دادپەروەری. ئەوانەشی لە پێشەوەی پێشەوەن ، قەشەو فەقیەکان نین بە خۆیان و فەتواو رێپیشاندانەکانیانەوە ، بەڵکو نووسەرو رۆشنبیرە عیلمانیەکانن بە خۆیان و ووتارو گفتوگۆکانیان و ئایدیۆلۆژیە پێشکەوتخوازە رزگاریخوازەکانیان. ئەم سەردەمە سەردەمی ئایدیۆلۆژیایە، بە رادەی ئەوەش تا رادەیەکی بێ وێنە سەردەمی پەرتووکە، ئەو پەرتووکەی بریتیە لە کەرەستەی زانینی پڕ تەندروستی و کۆگای راستی یەقیندار ، بەهەمان رادەش ئامێری رزگارکردن و گۆڕانە.

ئایدیۆلۆژیا تێۆرێکە بۆ هۆش، هۆشی تاک و کۆمەڵگا بە خۆی و شوناسنامەکەی ، بە پلەو پایەی کۆمەلایەتیی و دەورە مێژوویەکەیەوە. ئەم ململانیە ئایدیۆلۆژیەکانی بواری بیروباوەر کە ململانێی نێوان شێوە جیاوازەکانی هۆشە، وجیاوازی نێوان تێۆر و دژایەتی نێوان مەزهەبەکان بەرجەستە بکات، ئەوە پرۆژە ئایدیۆلۆژیەکان دوولایەنەن ئەو پرۆژانەی مۆرکی دۆگمایی و ئامانجی پەیامبەری و رزگارکەریان هەیە ،بەو مانایەی لە لایەک هۆش بەرهەم دێنێ و ئەیگوێزێتەوە ، بە رادەی ئەوەش ئەبێتە هۆی رێونکردن و تێکدان ، بە تایبەت کە مێژوو وناهۆشمەندی و وەهم و هەڵخەڵەتاندن رۆڵیان لە پێکهێنانی هۆش و بریارەکانی عەقڵ و بەرێوەچوونی مێژوو هەیە .

گومانی تێدا نیە ئایدیۆلۆژیەکان بوون بە هۆی گۆرینی مێژوو، بەلام گۆرینەکە بەو شێوە نەبووە کە خاوەنەکانیان ویستوویانە یاخود بەو جۆرەی خەڵکی چاوەروانی لێ کردوون . لەم سەدەیەدا دوو جەنگی جیهانی بەرپابوون ، گەلان لە ولاتانی خۆیان دەربەدەرکران و، هەندێ گروپی کۆمەلایەتی بە یەکجاری بنبڕ کران ، هەندێ قەسابخانەی مرۆیی بەرپاکرا کە مێشک قبوولیان ناکات ، سەرەرای ئەو هەموو کارە دڕندانەی لەژێر پەردەی پێشکەوتنخوازی و رزگاریخوازی و ، بەهۆی تێوەرەکانی هۆش و ئیمپریالیزمی مانا وفەلسەفەکانی شوناسنامەو داوا ئسولیەکان بەرپاکران.

بێگومان لەم بارەیەوە نامەوێ زێدەرۆیی بکەم واتە نابێ هەرچی بەرپرسیاری شۆرش و تەقینەوەکان هەیە بیخەمە ئەستۆی پەرتووک ، یان فیکرەکان بە بەرپرسیاری تاوانبار بکەم بەرامبە بە بەرپابوونی ململانێ و جەنگەکان، بۆ ئەوەی وەکو گروپی (فیکری ئەمنی) مان لێ نەیەت کە لەم دواییە خوێندمانەوە ، تاوەک وەکو ئەو کابرایەمان لێ نەیەت کە جارێکیان بە رووی ریجیس دۆبریە دا هاواری کردو ووتی کتێبەکەی تۆ ((شۆرش لە نێو شۆرشدا)) منی گەیاندە زیندان.

بەم مانایە من لەگەڵ ئەوانە نیم کە ئەڵێن شۆرشی فەرەنسی فەیلەسوفەکان بە فیکرو پەرتوکەکانیان دروستیان کرد ، بەڵکو وای ئەبینم ئەم شۆرشە گۆرانکایەکی مێژوویی بوو هەموو هێزە چالاکەکانی کۆمەڵ لە رۆشنبیر و نا رۆشنبیرەکان تێیدا بەشداربوون.

بەرامبەر بەمەش نابێت لە قسەکردنمان لەسەر کاریگەری سلبی و روخێنەری شۆرشە زانیاریەکان بۆ سەر فیکرو هۆش و بیری زانیاری زێدەرۆیی بکەین، بە تایبەت ئەوانەی بەرگری لە ململانێی ئایدیۆلۆژی و سەردەمی ئایدیۆلۆژیا ئەکەن ئەو ئایدیۆلۆژیانەی ئێمە مەبەستمانە کاریگەری سلبیان هەبووە خاوەنەکانیشیان بە هەمان رادە لە میانەی یەقینە دۆگماییەکانیانەوە کاریان لەسەر کورتکردنەوەی واقیع کردوە ، بە هەمان رادەش وا مامەڵە لەگەڵ تێۆرو مەزهەبەکان ئەکرا وەک ئەوەی لە خەڵکی و کۆمەڵگا لە پێشترن . ئەمەش ئەوە ئەگەیەنێ کە زاناو خاوەن هزرەکان لە هەڵسوکەوت و حوکمەکانیان بەرەحمترو نەرمرەو نەبوون لەچاو ئەوانەی بازاری دراویان

بەدەستەوەبوو ئەوانەی شێوازەکانی راگەیاندن بەڕێوە ئەبرد. کەواتە وا باشترە پەلە نەکەین و هێور بینەوە بۆ ئەوەی رووداوەکان بخوێنینەوەو بزانین لە چ زەمەنێکەوە دەست پێ ئەکەین .

شۆڕشی ئەلیکترۆنی

بێگومان لەگەڵ تەکنیکە زانیاریەکان ئەچینە نێو سەردەمێکی نوێوە. ئەویش بە زمانی توفلەر پێ ی ئەوترێ سەردەمی کۆمپیوتەر ، بە زمانی دوبریەش سەردەمی بیستراو و بینراو، بە زمانی بیل گیتس ی ئەندازیاری رێگاکانی راگەیاندنی خێرا سەردەمی ژمارەیی . بە کورتی ئەم سەردەمە سەردەمی هۆکارەکان و سەردەمی زانینە گەردونیەکانە. ئاشکرایە لە سەردەمی هیرۆگلۆفیەوە هەر سەردەمەو نێوەندی خۆی هەبووە ، بەلاّم ئەم سەردەمەی ئێمە بە رادەیەکی زۆر بەرفراوان سەردەمی هۆکارەکانە ، یەکەم لەبەرئەوەی لەمیانەیدا ئەو تۆڕانە بۆ پەیوەندیکردن بەکارئەهێنین کە تێیدا زۆر نێوەندی دیکە بەشدارن و بەنێو یەکتریدا چوون ، وەک تەلەفزیۆن و کۆمپیوتەرو فاکس و مانگە دەسکردەکان؛ دووەمیش ئەو کەرەستانەی بەکاردێن بریتین لە تەکنیکی بالاّ و تەنک و تێپەر ، فرە ئەرکن و بوار بە ئامارکردنی زانیاریەکان بەڕێوەبردن و گواستنەوەو گەیاندن ئەدەنو لە هەر خالێکەوە بۆ خالێکی تر لەم گەردونەدا.

هەموو ئەمانەش بە هۆی شۆڕشی ئەلیکترۆنیەوە روو ئەدەن ئەو شۆڕشەی هەر دەستکەوتێک کە پێویستە بگوێزرێتەوە بۆ چەند یەکەیەکی میدیایی نیمچە ماتەریالی ئەگۆڕێت ، نە قەبارەیان هەیە و نە کێش و نە رەنگ ، بریتین لە گورزەیەکی بەردەوام لە پرۆسێسی سیبرانی بەردەوام لەجوڵەدان. بەمجۆرە ئێمە لە شۆڕشێکی گۆڕانکاری بێ وێنەدا ئەژین، سەرەتایەکیشە بۆ چوونە نێو ژیانی دەستکردەوە کە خۆی لە بانکەکانی زانیاری و بیرە ئامێری و مێشکی ئەلیکترۆنی و تۆڕە ژمارەییەکان ئەبینێتەوە.هەر ئەمەش وای کردووە هەندێ کەس باس لە لەدایکبوونی ((مرۆڤی ژمارەیی)) بکەن، شت و بوونەوەرەکان بوون بە شتێک ئەکرێ بۆ بونیادی ژمارەیی بگۆڕدرێن ، شانبەشانی ئەمەش توانایەکی مەزن ئەکرێتەوە و بوار ئەرەخسێنێ نەک بۆ مامەڵەکردن لەگەڵ ئەتۆم و خانەو پیت و مەوادەکان بەڵکو مامەڵەکردن لەگەڵ کۆمەڵێ شت ، مامەڵەکردنێک نەک بە ووشەو چەمکەکان ، ئەمانەش بریتین لە کۆمەڵێ یەکەی ژمارەیی نادیار بە خێرایی بروسکە لە بۆشاییدا پەخش ئەبنەوە..

ئەم شۆڕشە ئەلیکترۆنیەی تەکنیکەکانی پەیوەندی و سیستەمەکانی بەردەوامی بەخۆیەوە ئەبینێت ، بەشداری لە گۆڕینی نەخشەی پەیوەندی بە شتەکانەوە ئەکەن . یەکەمجار ماتەریال ئەگۆڕێت ، لە

ئەندامی و ئامێریەوە ئەبێتە سیبرانی زانیاری . دووەم جار بیر گۆڕانی بەسەردا دێت ، بیر مۆرکێکی ئەداتی وەرئەگرێت ، ئایدیالیستێتی لە فیکرەکان دائەماڵێ بۆ ئەوەی ببەستێتەوە بە ستوون و هۆکارەکانەوە. سێیەم راستیەکان ئەگۆڕێت، چیتر راستی ئەوە ناگەیەنێت کە تەنیا جووتبوون لەگەڵ بەدەستەوەدانە واقعیەکان بێ ، هەروەها چیتر رێکبوون لەگەڵ لەپێشینەکانی فیکرو چوارچێوە تێگەیشتنە باڵاکان نیە ، بەڵکو بریتیە لەوەی لە رێگای تەکنیکی زانیاری و تۆڕەکانی پەیوەندیەوە دروست ئەکرێت و بەرهەم ئەهێنرێ . ئەمانەش هەموو ئەبنە هۆی گۆڕینی پەیوەندی لەگەڵ خودی واقیعدا. بەشداریکردنی ژمارە وەک رەگەزێکی نوێ لە بەرهەمهێنانی راستی و خوڵقاندنی واقیعەکان ، وای لێ کردووین رووبەڕووی واقیعێکی کراوە ببینەوە ، نەخشەکێشانی سنوورەکەی بە شێوەیەکی کۆتایی کارێکەو کردنی مەحاڵە . ئەم واقیعەش چەندێک گریمانی و هەواییە ئەوەندەش واقعێکی رێکەری و دەرپەڕبووە.

بەمجۆرە لەگەڵ شۆڕشی ئەلیکترۆنیدا رووداوەکان ئەگۆڕێن ،لە بەرهەمهێنانی سەنگینەوە بۆ بەرهەمهێنانی ناسک ئەچین ، لە کاری دەستیەوە بۆ کرێکارانی زانین ، لە شێوازە تەقلیدیەکانی گواستنەوەو بۆ فرە شێوازەکان ،. لە ووشەی چاپ کراوەوە بۆ وێنەی بینراو . هەروەها لە ئایدیۆلۆژیەکانەوە بۆ وەرگرتن و روانینەکان ئەڕۆین ، لە چوارچێوەی نەتەوەییەوە بۆ خەیاڵەە سیبرانی و، لە رۆشنبیری دیار و پرشنگدار بۆ ئەستێرەی تەلەفزیۆن و پیاوانی میدیا . بە کورتی : لە زەمەنی جەستەو پەڕاوەوە بۆ زەمەنی ژمارەو رووناکی ئەڕۆین.

زەمەنی پەخشکردن

ئەم گۆڕانکاریانە مەزنانە لای خۆیانەوە لە هەموو لایەنێکەوە ئەبنە هۆی گۆڕینی پەیوەندی لەگەڵ پەرتووک ، چ لە رووی زەمەن و بەردەوامیەکەیەوە یا لە رووی ماتەریال و ستوونەکانیەوە ، یا لە رووی نێوەندو تۆڕەکانی بەکارهێنان و ئەرک و دەورەکانی.

ئەم زەمەنەی ئێستا زەمەنی پەخشکردنە . زەمەنێکی فیعلیە بە خێرایی تیشک ئەڕوات ، لەبەر ئەوەی گواستنەوە لەم زەمەنەدا پەیوەست نیە بەو ماتەریالەوە ئەو مەتریالەی کە پێویستی بە گواستنەوەیە بۆ زەمەنی تەقلیدی ، زەمەنی رێکردن بە پێ و ووڵاخ ، تەنانەت بە ئۆتۆمبێل و فرۆکەش. ئەوەی کە ئێستا ئەگوێزرێتەوە شتێکە نیمچە ماتەریالە واتە لە نیشانەو سیمبول و دەنگ و وێنە و ژمارەکان پێکهاتووە بە خێرایی بروسکە بڵاوئەکرێتەوە . کەواتە زەمەنی ئێستا زەمەنێکی خێرایە زیاتر لەوەی زەمەنی بازنەی بێت . ئەم زەمەنە ئەوەندەی زەمەنێکی ئاوێتەبووە ئەوەندەش زەمەنی بەرەوپێشچوونە ، لەهەمان کاتدا پەخشکردنی دەنگ و وێنەو ووشە لەهەمان کاتدا لە رێی فرە هۆکارەکانەوە رووئەدات . بەمجۆرە چ لە بواری مومارەسەکردنی نووسیندا بێت یاخود لە شێوازەکانی گواستنەوە، تۆڕە ئاڵۆزەکان جێگای هێڵە درێژکراوەکان ئەگرنەوە. کەواتە گواستنەوە

چیتر یەک لایەنی نیە ، لە یەکێکەوە بۆ یەکێ تر یا لە یەکەوە بۆ چەندکەسێک ، بەڵکو بۆ یەکەمین جار ئەم گواستنەوەیە لە فرەوە بۆ فرە رووئەدات و بە پێچەوانەشەوە، هەروەک لەو کۆڕە تەلەفزێۆنیانەدا رووئەدات کە خەڵکێکی زۆر لە وڵاتە دوورەدەستەکانی خۆیانەوە بەشداری تێدا ئەکەن.

لەبەر ئەوەی زەمەن زیاتر لەوەی زەمەنی ئایدیۆلۆژیاو داوەتکردن بێت زەمەنی وێنەو شاشەیە. گرنگیدان زیاتر بە ئێستایە تا گەڕانەوە بێت بۆ رابردوو یاخود رۆیشتن بێت بۆ ئاینده. ئەم زەمەنە زەمەنی رووداوو دەرکەوتنە ، لە شان و بازووی مێژوو خێرایی و هەنووکەیی کەم ئەکەنەوە ، زیاتر لە بیرباوەڕە دۆگمایی و ئایدیۆلۆژیا پێشکەوتنخوازو رزگاریخوازەکان وێنە بینیاری و زانیارە رووناکیەکان واقیع دروست ئەکەن، وێنە بینیاری و زانیاریە رووناکیەکان بە شێوەک واقیع دروست ئەکەن کە بیر لە وەهمە ئسوڵیە پاشکەوتووەکان وخەیاڵە مێژوویە یۆتۆبیەکان قورتار ئەبێت.

بەمجۆرە هەروەک ریجیس دۆبریە ئەیخاتەڕوو ئێمە لە زەمەنێکداین کە رووداوە بینراوەکان هەوڵ ئەدەن هەرسێ سەرچاوە غەیبیەکان لابەرن ئەو سێ سەرچاوانەش بریتین لە (خواو عەقڵ و مێژوو). ئەم سێ سەرچاوانە کە پێش دەرکەوتنی شۆڕشی ئەلیکترۆنی زەینی مرۆڤیان بەڕێوە ئەبرد وای کردبوو کە جیهانی هەوایی ژمارەکان لەسەر حیسابی جیهانی وەهمی ئایدیۆلۆژێکان دەرکەون. جیاوازی نێوان ئەم دوو جیهانەش ئەوەیە کە جیهانی یەکەم واقیع زیاتر ئەکات ئەویش بە دروستکردنی واقعێکی دیکە زیاتر واقیعی ترە، بەڵام دووەمیان واقیع کورت ئەکاتەوەو هەوڵ ئەدات لە رێگای تێۆرو ئایدیۆلۆژیەکانەوە ئەو جبهانە بگۆڕێت. ئەمەش ئەو جیاوازیەی دیکەیە کە خۆی دەرئەخات ئەوانەی کە لەسەر هەوارگەی سەردەمی ئایدیۆلۆژی راوەستاون ، ئەوانەی لە بەئاگاهاتنەوەی هۆش و قوڵایی بیرو دەوڵەمەندی رۆشنبیری و گەشەکردنی کەرەستەو نێوەندو ژمارەکان ئەترسن .

نووسینی ئاوێتەبوو

زەمەنی پەخشکردن لە بۆ پەرتووک چی ئەگەیەنێ ؟

یەکەم لەدایکبوونی دەقێکی نوێ ئەگەیەنێ کە لە رووی رەگەزو بونیادو رێبازی کارکردنی لە دەقی نووسراوناچێت ، ئەو دەقەش دەقی ئەلیکترۆنیە لە رێگای کۆمپیوتەرو سیستەمەکانی بینیاریەوە ئەنووسرێتەوە. بەمجۆرەش شریت و سیدی و یەکە رووناکیە نامادەریالیەکان جێگای مەرەکەب و پێنووس و پەڕاوی قورس ئەگرنەوە، هەروەها ئەلف و بێ ی ژمارەیی رێکردوو جێگای ئەلف و بێ ی پیتە جێگیرەکان ئەگرنەوە ، واتە جهانە دانراوەکان ئەوانەی ئەکرێ لە رێگای ژمارەکانەوە شێوە

بکرێن جێگای ئەو جیهانە خوازیار و دەلالیانە ئەگرنەوە کە ئەکرێ لە ڕێگای ووشەوە دروستی بکەین و بیهێنینە ژیانەوە .

ئەمە وەک شۆڕشەکەی گۆتنبێرگ بە شۆڕشێ دووەم ئەژمێردرێ ، بەلام لە ڕووی کاریگەریەکانی بە شێوەیەک لە شێوەکان لە شۆڕشی دووەم بالاترە بە جۆرێک لە حیساب نایە. دەقی ئەلیکترۆنی کە پێی ئەلێین ((دەقی لە سنووربەدەر)) . لە کۆمەلێ شەپۆلی روناکیبەخش و کۆمەلێ هێلی لەناوچوو کۆمەلێ پیتی جولاوە پێکدێ، سەرەرای ئەوەی کۆمەلێ دەرگاو کلیلی هەیە کە ئەکرێ بەرەو ناخی شۆڕبیتەوەو هەڵیوەشێنیتەوەو دووبارە دایڕێژیتەوە ، نەک تەنیا لە ڕووی مانا و بونیادی دەلالیەوە ، بەڵکو لە ڕووی جەستەیی و زنجیرەی نیشانە و پیتیەکانی .

کەواتە دەقی ئەلیکترۆنی پەیوەندیمان لەگەڵ نووسین و خوێندنەوەدا ئەگۆڕێت. ئەمەش بە وانای مومارەسەیەکی نوێ و جیاواز لەگەڵ نووسیندا ، کە تیایدا ئەم دووانە پێکەوە ئەژین ، دەقی پەڕاوی دێرین کە ناوەڕۆکەکەی لەسەر سیدی میتالی ئەگوێزرێتەوە لەگەڵ دەقی ئەلیکترۆنی کە لە بناعەدا وا دروست کراوە تا لەسەر شاشە بخوێنرێتەوە. بەمجۆرە لە نووسینی نوێدا کە میدیا هەمەچەشنەکان مەیسەری ئەکەن هەردوو هەستی بینین و بیستن تێکەڵ بە یەکتری ئەبن ، بەرادەی ئەوەش سێ سیستەمی خستنە روو ئەچنە نێو یەک : نووسراو و وێنەیی و بیستراو. ئەمەش نووسینێکی تێکەڵەیە ، ، هەروەک میلین گاریگ لە ووتارێکدا بە ناونیشانی ((ئایندەی دەق)) بۆمان روون ئەکاتەوە فرە بەکارهێنانی تێکستە نووسراوەکان لەگەڵ دەنگ و وێنەو فیدێۆ جووت ئەبن.

ئەم بازدانە تەکنیکیە لە مومارەسەکردنی نووسیندا پێویستی بە خوێنەریکی نوێیە ئەو خوێنەرەش ((خوێنەری سیبرانی)) یە ئەوەی بە کورتی لەسەر شاشە شت ئەخوێنێتەوە، هەروەک کەسێک لە چێشتخانە ژەمێکی خێرا ئەخوات. ئەو کەسە یەکسەر ئەچێتە نێو ناخی بابەتەکەوە بواری نیە گرنگی بە ووردەکاری و لێکۆڵینەوەکان بدات. بەلام ئەم خوێنەرە لە چاو خوێنەری دەقی پەڕاوی ئازادی فراوانتری هەیە . ئەتوانی لە ڕێگای تۆڕەکانەوە لە یەکێک لە دەرگاکانی دەقەوە بچێتە نێو دەقەکە بۆ ئەوەی بە ئارەزووی خۆی بە نێو بەش و جومگەگانی دەقدا قوڵبێتەوە ، بە جۆرێک بتوانێت دەقەکەی پارچە پارچە بکات و دووبارە زانیاریەکانی ئەو دەقە بە پێی مەبەست و ڕێگاکانی ئیدراکی خۆی داڕێژێتەوە.

جارێکی تر پەیوەندی هێز لە نێوان نووسەرو خوێنەر بە بەرژەوەندی خوێنەر ئەشکێتەوە. بۆ یەکەمین جار خۆی لە هەولی هزرڤانەکانی پاش مۆدێرنیزمدا ئەبینیەوە لەو هەولانەی داویانە بۆ هەلوەشاندنەوەی سیستەمی ووتارو بونیادی ماناو سێنتەریزمی عەقڵ و منی بالا و کردارەکانی مەبەست . ڕەنگە ئەمە بێت بەری زانستی نووسین بێت کە لەگەڵ جاک دریدادا لەدایک بوو کە ئەویش بریتیە لە: دووبارە گەراندنەوەی شانوشکۆ بۆ جەستەی دەق لەسەر حیسابی خودو ماناو نووسەر .

داهێنان و بەردەوامی

نووسینی دوولایەنەو دەقی ئەلیکترۆنی و خوێنەری سیبرانی و رۆشنبیری بیستراوو بینراو ئەمانە ئەو شتانەن ئێستا لە سەردەمی نێوەندو راگەیاندنی هەمەچەشندا رووئەدەن. ئایا ئەمە سەرچاوەی ترس بۆ سەر کتێب پێکدێنێ ؟ ئایا ئەکرێ بڵێین ئامراز هۆیەکە ئەبێتە هۆی بەرووکەشکردنی فیکر ، یاخود بووترێ پەیوەندی لەسەر حیسابی تێگەیشتن تەواو ئەبێت ؟ یاخود وێنە هەرەشە لە شوناسنامەو کەلتوور ئەکات ؟ ئەمانە بریتین لە سێ شتی دوولایەنە لە ووتاری شۆڕشگێرەکاندا بەکارهاتووە بۆ بەرگریکردن لە شوناسنامەو کولتوور دژ بە بەجیهانیبوون ، وا باشە لە ئاستی ئەو سێ دوولایەنانەدا ئیستێک بکەین :

ا- دەربارەی دووانەی فیکرو کەرەستە ، بڕوا ناکەم هۆکارەکان هەروەک جێگای ترسە ،لەسەر حیسابی فیکر کارکەن و فراوان بن. پێم وایە هیچ فیکرو نێوەندێک بێ مەوادو نەخشەکانی خۆی یاخود بێ نێوەندو دەزگاکانی بەکارهێنان کارناکەن و شتێک ناکەن . وا باشترە دووبارەچاو بەم گرفتەدا بخشێنیتەوە بۆ ئەوەی دان بە مۆرکی ئامرازی فیکریدا بنێین. لە سەردەمی هۆکارەکاندا عەقڵ مەودایەکی میدیایی و ناوەڕۆکێکی بەردەوامی ئەبێ . هەر ئەمەش بوار بە فیکر ئەدات تا دووبارە هێزی خۆی دەستکەوێتەوە بۆ رووبەڕوبونەوەی رووداوەکان و خوێندنەوەی جیهان . بەڵام هەڵوێستی دوورخوازی ، بۆ داهێنانی تەکنیک دەرئەنجامەکەی سست بوونی فیکر و دۆڕاندنیانە لە دروستکردنی جیهاندا ، ئەوەی بەسەر ئایدیۆلۆژیەکاندا هات شایەدی ئەم حاڵەن.

ب- دەربارەی هەردوو زاراوەی چەمک و پەیوەنداری هەن ئەڵێن بەردەوامی ، بوارەکەی گشتیە، واتە بریتیە لەوحەز و هەڵوێست و چەمک و شێوازانەی کە باون. کەواتە ــ ئەبێ لەگەڵ ئالان بادیۆ بڵێین زمانی پەیوەندی زمانی گومان و هەموو لەسەری رێکن ،نەک زمانی راستی و دۆزینەوە ؟ یاخود لەگەڵ جیل دۆلۆز بڵێین لۆجیکی بەردەوامی لەگەڵ لۆجیکی بەفەلسەفەکردن ناگونجێت کە لەسەر دروستکردنی چەمک و دۆزینەوەیان بونیادنراوە؟

بڕوام وا نیە!بەڵام ئەو بڕوایەم هەیە کە دامەزراندنی دژایەتی لە نێوان لۆجیکی پەیوەندی و لۆجیکی داهێنان و خوڵقاندن تەنیا بۆچوونێکە. چونکە هەر کارێکی داهێنەرانە مەودایەکی بەردەوامی هەیە جا چ ئەو کارە هونەری بێت یان ئەدەبی یا فەلسەفی . بێ ئەمەش نازانم چۆن کارە نوێیەکان بە چەمکە تێپەرە و ئیستاتیکی و شێوازە دەگمەن و نایابەکانیان خوێنەر بۆ لای خۆیان رائەکێشن . نموونەشم لەسەر ئەم ووتەیە ئەوەیە کە خەڵکی روویان کردە خوێندنەوەی گابریال گارسیا مارکیز نەک لەبەر ئەوەی لە نووسینەکانیدا خۆیان ئەدۆزیەوە بەڵکو لەبەر ئەوەی بابەتی نوێ و

نامەئلوفی خستبووە روو، یاخود ئەو بە ژانرێکی نوێ نووسیوەتی کە بێ وێنەیەو لەوانی تر ناچێت.

ئەمە دەربارەی خودی جیل دۆلۆز یش هەروایە: ئەو گەر بە زمانێکی فەلسەفی نوێ نووسیویەتی و چەمکگەلی نوێی لەبارەی خودی فەلسەفەوە بەرهەمهێنابێت ، ئەمە ئەوە ناگەیەنێ ئەوشتانەی نووسیویەتی دژ بە لۆجیکی پەیوەندارین. نووسینەکانی رێگای خۆیان کردۆتەوە بۆ ئەوەی بگەنە ئەو خوێنەرانەی لە گەڵیا بەردەوام بوون ، بەرادەی ئەوەش بۆچوونەکانی روانینی بۆ فەلسەفە گۆڕی ، بە هەمان رادەش و لەهەمان کاتدا بەشداری لە گۆڕینی بیرو چەمکەکانی خوێنەر کردووە.

ئەمەش سیفەتی هەر کارێکی داهێنەرانەیە کە خاوەن رەسەنایەتی و جیدیە: لەیەک کاتدا چالاکیەکی بەردەوام و گۆڕانکاری هەیە ، بەو مانایەی بواری بەکارهێنانی خۆی دروست ئەکات و بەرادەی ئەوەش لەبەردەم خوێنەردا ئیمکانیاتی نوێ بۆ بیرکردنەوەو دەربڕین ئەکاتەوە ، کاریگەریەکی پڕ کاریگەر بەسەر زمان و روانین و خەیاڵیان بەجێدێڵێت . بەم مانایە ئێمە لە نووسیندا ئەوە ناخوێنینەوە کە ئەیزانین و لەخۆمان ئەچێت ، بەڵکو ئەوە ئەخوێنینەوە کە بەرەو ئەوەمان ئەبات بمانکات بە شتێک ئەوە نەبین کە هەین ، بە شێوەیەک بوار بۆ دەوڵەمەندکردنی رۆشنبیریمان بڕەخسێنێ و گەشەپێدان بە زانینەکانمان بدات ئەویش لە رێگای خوێندنەوەیەکی چالاک و بەپیت . بەمجۆرە ئەو مانا ئاسانە بۆ بەردەوامی بەجێدێڵین ئەوەی کە تەنیا رەزامەندی و گشتێتی بوو بۆ مانایەکی دەوڵەمەندتر کە بریتی بێت لە کارلێکردنێکی خولقێنەری نێوان خوێنەرو ئەوەی ئەیخوێنێتەوە.

بەمجۆرە هەر کارێکی داهێنەرانە توانایەکی هەیە بۆ ئەوەی جێی خۆی بکاتەوە. ئایا چەمکەکانی بابەتی بەجیهانیبوون و کۆتایی مێژوو مەرگی مرۆڤ و کۆتایی رۆشنبیریش وانین ؟ ئەم چەمکانە تەنانەت ئەچنە نێو ئەوانەشی لەبەردەمیا رێگرن و هەوڵی بەرگریکردنی ئەدەن. بۆیە وا باشترە بە مانا ئاسان و ساویلکەییەکەی نەخوێنرێتەوە بەڵکو خوێندنەوەیەکی بەپیت بخوێنرێنەوە بەو سیفەتەی پەیوەندیەکەی لەگەڵ حەقیقەتدا ، بەرهەمهێنەرو چالاکە.

ج- دەربارەی گرفتی نێوان کولتورو وێنە ، ئایا ئەکرێ بڵێین وێنەکانی تەلەفزێۆن لەسەر حیسابی رۆشنبیرین ، لەبەر ئەوەی هەمیشە شایەد بەسەر بەڵگەدا سەرئەکەوێ، یا سەرکەوتن بۆ هەڵچوونە نەک ووردەکاری، یا بۆ دەنگدانەوە نەک قوڵایی و شیکردنەوە؟

لەم بارەیە نابێت ئەوەندە زیادەڕۆیی بکەین. هەندێک هەن بە پێچەوانەوە تەماشای ئەم مەسەلەیە ئەکەن بۆ نموونە ئەڵێن سینەما بەشداریکردووە لە بازاڕگەرمکردن بۆ ئەدەب و رۆمانەکان. ئەوە بەیاد ئەهێنمەوە کە هەندێ کەس ناوی پاپلۆ نیرۆدای شاعیریان نەبیستبوو، کاتێک کە ئەو فیلمە

جوانەیان لەسەر ژیان و شیعرەکانی بینی، یەکسەر روویان کردە کڕینی دیوانەکانەکانی. لەم دوایەدا گوێم لە هونەرمەندێک بوو کە عاشقی هونەرەکەی بوو ئەو هونەرمەندەش مەحموود حەمیدە بوو لە یەکێک لە چاوپێکەوتنە تەلەفزیۆنیەکاندا راگەیاندبوو کە پەرتووک کاریگەری بۆ سەر فیلم هەیە.

دەربارەی ئەمەش واقیعێکی گرنگتر ئەوەیە تا ئێستا پەرتووک لە وولاتانی رۆژئاوادا لە بەرامبەر بەرفراوابوونی هونەردا رەواجی هەیە. ئاشکرایە کە رۆمانی ((جیهانی سوفی)) بۆ ئەڵمانی وەرگێڕدراوە **800** هەزار دانەی لێ فرۆشراوە. هەروەها کتێبێکی فەلسەفی دیکە کە باس لە چاکیەکانی ئەلکۆنت سبونڤیل ئەکات ، ئەم کتێبە دەیان هەزار دانەی لێ چاپ کراوە ، ئەم ژمارە پێوانەییەی فرۆشتن لە پێشدا لە بازاڕی فەلسەفەدا بە خۆیەوە نەبینراوە .

هەموو ئەمانە ئەوە هەڵدەگرن کە بووتریٚ تەکنیکی ئەلیکترۆنی رامالێنەر پەرتووک وەلاوە نانێت. بە پێچەوانەوە هەروەک ریجیس دۆبریە تێبینی کردووە ئەمرۆ بە هۆی سیستەمە بینراویەکان و سیمبولی تەلەفزیۆنی دیجیتالی فرەییەکی زۆر لە تێکستدا هەیە. بەلایەنی کەمەوە مێشکە ئەلیکترۆنیەکان بە هۆی قەبارە مەزن و تەکنیکە هەمەچەشنەکانیەوە بەشداری ئەکەن لە پاراستنو درێژەپێدان بە تێکستەکان ، هەروەها بەشداری لە قورتارکردنی دەستنووس و کتێبە کۆنەکان ئەکەن ، سەرەڕای ئەوەش بوار بۆ ئامارکردنی زانینە مرۆیی و پۆلینکردنیان ئەرەخسێنیٚ بە شێوەیەک هەموو خەڵکی سوودی لیٚ وەرئەگرن.

لەمەش گرنگتر شۆڕشی زانیاریەکان هەروەک فردریک مەعتوق تێبینی ئەمەی کرد ئاسۆیەکی نویٚ و هەمەچەشن لەبەردەم نووسیندا ئەکاتەوەو، لە رێگای تۆڕەکانیشەوە ئیعتیبار بۆ ووشە ئەگەڕێتەوە، ئەمەش مەودایەکی نویٚ بۆ دەقی خوێندراو پێکدێنیٚ. لەم رووەوە هیچیان ئەوی تر لەناونابەن بەڵکو شتەکە دووبارە لە بوارێکی نویٚ و بەشێوەیەکی جیاوازتر بەکارئەهێنرێتەوەو ئەخرێتە گەڕ. ئەمە ئێستا رووئەدات: نووسینی سەر پەڕاو بەشێوەیەکی نویٚ لە دەقی تێکەڵەدا بەکارئەهێنریٚ ، لەگەڵ چەند کەناڵێکی تردا کە جیاوازن لە کەناڵی پەڕاوی بە جۆرێک موتوربە ئەکرێن تا لەگەڵیان لە رێگای تەکنیکە ژمارەییەکانەوە کۆمەڵیٚ ئیمکاناتی نوێیخەیاڵکردنی لیٚ بێتە دەریٚ. ئەمە ئەوە ئەگەیەنێت کە بەرهەمەکانی ئەمرۆ چیتر یەک لایەنە نین بەڵکو هەوڵدانی بە کۆمەڵن لە میانەی بەردەوامیەکی پێکهاتەیی کراوەدا تەواو ئەبن . بەڵگەشم بۆئەمە ئەو رووداوەیە کە لەم دووایە لە میهرەجانی شیعری جیهانی لە کەسەبلانکا روویدا. هەروەک رەخنەگر عەبدە وازن تێبینی کردووە، لەو میهرەجانە خوێندنەوەیەکی بە شانۆکراو بۆ شیعر ئەنجامدرا واتە لە کەژێکی شێوەکاریدا ، کە تیایدا زمانی خوێندراو تێکەڵ بە زمانی بینیاری و رەنگکاری کرا. بەم مانایە میهرەجانەکە بەرجەستەکردنی چاوپێکەوتنێکی راستەقینە بوو لە نێوان شیعرو وێنەو مۆسیقاو شانۆ ، وای کرد

شیعر بە هۆی راکێشانی بۆ نێو ئاسۆیەکی نویّ هەروەها کارلێککردنی لەگەڵ بوارەکانی تردا زیاتر جوانکاری پیّ ببەخشریّ.

چەمک و کۆمپیوتەر

بە کورتی ئەڵێم : پەرتووک مەترسی لەسەر نیە. بە پێچەوانەی ئەوەی کە کلاوس رینگ لە پیشانگای پەرتوکی فرانکفۆرت بە ترسەوە فەرمووبووی ، پەرتوکی ئەلیکترۆنی کۆتایی پەرتوکی پەڕاویی نانووسێتەوە، بەڵکو هەڵدەستێت بە گۆڕینی رۆڵی پەرتوک ، هەروەها بۆ ئەوە کار ئەکات تا بە شێوەیەکی جیاواز بەکاری بێنێت، ئەویش لە رێگای مێشکە دەستکردەکانەوە. بەم شێوە مەجازیە ئەبێت زاراوەی ((کۆتایی پەرتوک)) بخوێنرێتەوە، بەو مانایە پاش ئەوەی مەرگی راگەیەنرا پەرتوک ئێستا پێویستێتی بە حەسرەت هەڵکێشان نیە، بەڵکو پێویستی بە داهێنانی کۆمەڵێ بوارو ئەرک و رێگای نویّ بۆ خوێندنەوە و بەکارهێنان هەیە.

کەواتە لەگەڵ ئەوەشدا پەرتوکی پەڕاوی هەر زیندووە، ئەوەی کەسایەتیەکی دەوڵەمەندو بوونێکی کراوەبێت ناتوانیّ دەستبەرداری بێت. لەم دوایەدا ئەوەم خوێندەوە کە بەشێک لە کتێبی (مەسنەوی) جەلالەدینی رۆمی کراوە بە زمانی ئینگلیزی، خوێنەرانی ئەمریکی گەلێک بە پەرۆشەوە وەریان گرتووە، ئەمەش دەری ئەخات ئەوان (واتە ئەمریکیەکان ...وەرگێڕ) لە سەردەمی کۆمپیوتەرو جیهانبینیە ژمارەییەکان چەندە تینووی ئەو دەقانەن کە بە زمانی عیشق و ویژدان ودرکاندن ئەدویّ . نموونەیەکی پرشنگدارو نزیک هەیە کە بیل گیتس خۆی پێشکەشی ئەکات . ئەم پیاوە بە یەکێک لە دروستکەرانی شۆڕشی زانیاری و سیمبولەکانی بەجیهانیبوون دائەنرێت، ئەچێتە نێو دانانی کتێبی پەڕاویەوە ، بە مەبەستی باسکردنی راکانی لەبارەی ئەزموون و پرۆژەکانی ، یان بۆ خستنە رووی بیرو دەربڕینی لە بارەی چۆنیەتی بەڕێوەبردنی جیهان لە سەردەمی ژمارەییدا.

ناوەڕۆکی مەسەلەکەش ئەوەیە کە وازهێنان لە کتێب مەحاڵە، ئەو کتێبەی هەریەک لە ئێمە کاتێک کە راکشاوە بەدەستیەوەیەو ئەیخوێنێتەوە یاخود چاوی پێدا بخشێنێت ، قوڵبووەتەوەو بە نێو بۆشاییە عەقڵی و جیهانبینیە دەلالی و مەجازیەکانی گەردش ئەکات . بە بەرنامەکراوەکانی عەقڵی ئەلیکترۆنی و ئامێرە زرنگەکان جێگای ئەم جۆرە خوێندنەوەیە ناگرنەوە . هەر خوێندنەوەیەک چێژێکی تایبەتی هەیە ، هەروەها هەر نووسینێکیش خەیاڵێکی خولقێنەری خۆی هەیە . هەروەک محەمەد نورەدین ئەفایە ئەڵێت بەم مانایە ئێمە بەرامبەر بە دوو بوارین بۆ دروستکردنی خەیاڵکراو ئەو دوو بوارەش بریتین لە : یەکەم کتێب بە کەسایەتی و سیمبول و (مەجازەکانی) دووەم تەلەفزیۆن بە ئەستێرەو وێنەو بەرنامەکانی . ئەم دوو بوارەش کارلێکردن ئەکەن ، بەو مانایەی هەریەک لەم دووانە بوارێکی راستەقینە بۆ ئەوی تر ئەخولقێنیّ یاخود یەک بەرامبەر بەوی تر ئاسۆیەکی نویّ ئەکاتەوە ، هەروەک چۆنیەتی خوێندنەوەی پەیوەندی نێوان کتێب و سینەما لای

رەخنەگری سینەمایی ئیبراهیم ئەلعەریس . گەر مەیدانی شیعرمان وەرگرین کە هەندێ کەس لەگەڵ رۆشنبیری سیبرانی رووبەروی ئەکەنەوە ،ئەبینین ترس لەسەر شیعر لە رووی تەکنیکیەوە نیە، بەڵکو ترسەکە لە رووی ئەو رێگایانەیە کە بۆ خوێندنەوە و پەروەردەکردن پەیرەو ئەکرێن. کاتێک چەمک و پەیوەندیەکان لەگشت بوارەکانا لەگەڵ شۆڕشی زانیاریەکاندا گۆڕانیان بەسەردا دێت ،کەواتە ئەشبێ پەروەردەش گۆڕانی بەسەردا بێت گۆڕان لە رووی چەمک و یاساکانی و رێبازو بەجێهێنانی. بەم مانایە ئەوەی شیعر پێویستێتی هەروەک شاعیر جەودەت فەخرەدین ئاماژەی بۆ کردووە داهێنانی شێوازو ئیمکانیاتی نوێیە بۆ فێربوونی شیعر.

ووتەکەم بەمە کۆتایی پێ دێنم : گەر ئێمە بەرگری لە پەرتووک ئەکەین لەسەرمانە لە پاڵ مافە پارێزراوەکانی نووسەرو بڵاوکەرەوە ،مافەکانی شیعریش بپارێزین ، بەو مانایە ئەبێت بزانین چی ئەنووسین چۆن ئەنوسین و بۆ کێ ئەنووسین؟ گومانی تێدا نیە کە پەرتووکی گرنگ ئەو پەرتووکەیە کە پەیوەندی لەگەڵ خوێنەردا بەرپا ئەکات هەروەها هەر پەرتووکیشە کە گرنیپێدان ئەوروژێنێ و خەیاڵ پڕ لە گڕ ئەکاو فیکر دەوڵەمەند ئەکات ، بەرادەی ئەوەش ئەو بوونە ئامادەیە ئەنووسێتەوەو ژیان ئەگێڕێتەوەو رووداوەکان دائەڕێژێ و هەر پەرتووکیشە بە جۆرێک ، یان بە شێوەیەکی عەقلانی رۆشنگەری یا بە شێوەیەکی هونەری ئیستاتیکی ئەبێتە هۆی دەوڵەمەندکردن و بەپیتو بەرەکەتی..

لە کاتێکدا کە مەرگی پەرتووک رائەگەیەنرێت ، هەواڵەکانی بازاڕ گەرمبوونی کتێبیش تووشی سەرسوڕمانمان ئەکات ئەو کتێبانەی کە لە فرۆشتندا ژمارەیی پێوانەیی ئەشکێنن ، هەروەک کتێبی شاعیری ئینگلیزی تید هیۆز کە لەم دواییەدا کۆچی دوایی کرد ئەو کتێبەی کە باس لە نهێنیەکانی مەرگی ژنەکەی ئەکات . ئایا ئەکرێ بڵێین ئەو کتێبانەی کە رەواجیان هەیە وەڵامن بۆ خوێنەری رووکەشی و یاخود بەشداری لە بڵاوکردنەوەی رۆشنبیری رووکەشی ئەکەن ؟ لای من وا باشترە دووبارە چاو بە چەمکی رۆشنبیری و شێوازی نووسین بخشێنرێتەوە ، ئەویش بە چوونە نێو ئەو ناوچانەی کە لە بازنەی گرنگیپێدان دوورخراونەتەوە ، یاخود هەڵکەندن لەو زەویانەی پێشتر نەکێڵدراون. لە کاتێکدا کە خەڵکی گرنگی بەو هەواڵانە ئەدەن کە تایبەتن بە لیدی دیاناو یاخود تایبەت بە رووداوی مۆنیکا لویسکی ئەدەن ئەمە بەڵگەی رووکەشی و پووچەڵی نیە، بەڵکو ئەمە داوامان لێ ئەکات دووبارە دووانەی قوڵی و رووکەشی و گرنگی وشلوشێواو دارێژینەوە، بەجۆرێک کە نەرمونیانی قوڵایەکان ئاشکرا بێت، یاخود گرنگی ئەو شتانە ئاشکرا بکات کە بە هیچ و پووچ و بێ کەڵکی دائەنێین. بەمجۆرە رۆشنبیری زیاتر بەو شتانە دەوڵەمەند ئەبێت کە ئەخرێتە پەراوێز و لێ ی دوورئەخرێتەوەو لێی ئەترسێت نەک ئەوشتانەی لە پێوانەی رۆشنبیران و نێرسیسیەتی رۆشنبیرو ئەندێشەکانیان ئامادەیە.

ئەو کتێبەی ئەخوێنرێتەوە ئەو کتێبەیە کە بەسەر ژیاندا باز نادات ، بەڵکو ژیانێکی تر بۆ ژیان زیاد ئەکات ، هەر ئەویش کە جیهان ئەخوێنێتەوەو جیهانی خۆشی دروست ئەکات، یاخود رووداو دروستی ئەکات یان هەر خودی خۆی ئەبێ بە رووداو. گەر شۆڕشی تەکنیکی شێوازەکانی پەیوەندی دیارترین رووداون و لەگەڵیاندا رووداوەکانی کۆمەڵگای هاوچەرخ بە شێوەیەکی نوێ و جیاواز پێکدێ ، ئەوا مەترسی لەسەر پەرتووک ئەوەیە کە نووسەران بەسەر رووداو و رووداوە نوێیەکان بازبدەن، بۆ ئەوەی بە عەقڵیەتی ئایدیۆلۆژی ئاسانکارانەی یەک لایەنە مامەڵەی لەگەڵدا بکەن، کەچی شۆڕشی ئەلیکترۆنی ئاسۆیەکی نوێ بۆ جیهانی نوێ ئەکاتەوە بەو مەرجەی بە شێوەیەکی بەردار مامەڵەی لەگەڵدا بکەین، واتە بەشێوەیەکی بەرهەمهێنەر بەرهەمهێنەری بیرو چەمکەکان کە لە رێگەیانەوە لە جیاتی ئەوەی کار بۆ بەردەبارانکردنی بەجیهانیبوون و گلەیی لە تەکنیکەکان بکەین بەشداری لە رووداوە فیکریەکانی ئەکەین.

لێرەوە گرەوەکە لەوەدایە کە ئەوەی رووئەدات ئەبێت بە عەقلانیەتی بەردەوامی بیخوێنینەوەو بە زمانی تێگەیشتن دارێژرێت ، ئەویش لە هەوڵی دامەزراندنی هاوسەنگیەکی گونجاو و کارلێکردنێکی خولقێنەر لە نێوان چەمک و کۆمپیوتەر، کولتوورو تەکنیک یا لە نێوان جۆری پەیوەندی نووسراوو چاپکراوو جۆری بینراوو بیستراو.

<u>مراجع</u>

1- ريجيس دوبرية، محاضرات في علم الإعلام العام، ترجمة فؤاد شاهين و جورجيت الحداد، المحاضرة الثانية عشرة، دار الطليعة، بيروت 1996.

2- ألفين توفلر، تحولات السلطة ، الجزء الآول، ترجمة حافظ الجمالي و أسعد صقر ، منشورات اتحاد الكتاب العرب ، دمشق ، 1991.

3- سامي أدهم، تشميل ما بعد الحداثة، الفلسفة الصنعة، الفصل الاول، دار كتابات ، بيروت ، 1998.

4- ميلين غاريغ، مستقبل النص ، ترجمة علي أسعد، مجلة نوافذ، سبتمبر 1998.

5- فرانسيس بيازنيني، حدود الفضاء السيبراني (بالفرنسية) ، منشور في مجلة : طريقة في الرؤية، وهي نشرة صادرة عن ((لوموند ديبلوماتيك)) ، عدد خارج السلسلة، بعنوان الآنترنيت: النشوة والرعب، تشرين الأول 1996.

6- علي حرب، حقوق الكِتاب، مجلة ((الناشرين)) بيروت ، العدد الأول، خريف 1998.

لە سیستمەوە بۆ نێوەند

یان

<u>نێوەندە رێگا لە سەردەمی هۆکارەکاندا</u>

قەیرانی بژێوی و ئابوری بوونەتە سیفەتێکی جیهانی ، لە هەموو شوێنێکدا روودەدەن ، چ لە جیهانی رۆژئاوادا بێت یان لە دەرەوەی جیهانی رۆژئاوا ، لە وولاتە لیبرالیەکان و ئەو ولاتانەشی رژێمەکانیان سۆسیالیستین.

ئەم بارودۆخە پڕ دڵەراوکێیە ، یاخود ئەم تەڵەزگە خنکێنەرە وای لە ناودارانی بیرو رەهبەری پارتەکان کردووە دووبارە چاو بە قوتابخانە ئابووری و مەزهەبە سیاسیەکان بخشێننەوە ، لە بۆ گەران بە دووی چارەسەری گونجاوو چاککردنی سەرکەوتوو ، ئەو دابەشکردنە باوانەی نێوان چەپ و راست ، سۆسیالیست و لیبرالیزم دەرچێت و بەرادەی ئەوەش نموونەکانی گەشەپێدانە باوو بلاو لە جێگای پشکنین و دیالۆگ دانێت .

بەم جۆرە هەن بیر لە نموونەیەکی ئەڵتەرناتیف بۆ گەشەکردن ئەکەنەوە ، رێگای سێیەم و چارەسەرێکی نێوەند پێکدێنێ لە نێوان ئەو چەپەی کە سیستەمەکەی بەسەرچوو بەرنامەکەشی سەرنەکەوتنی بەدەست نەهێنا و ئەو راستڕەوەی بە خۆی و تیۆرو چارەسەرکردنەکانی چیتر توانای نیە هەستێت بە جێگەیاندنی ئەرک و وەفاداری بەرامبەر بە پەیمانەکانی. بەتایبەت ئەمەش لە بەریتانیا بە تایبەت ئێستا لە نێوەندەکانی پارتی کرێکارانی فەرمانڕەوا رووئەدات ، دایەلۆگێکی زۆر بەرپا ئەکرێت لەسەر رێگای سێیەم کە بەپێی زاراوە بەعەرەبی کراوەکان جارێک پێی ئەڵێن ((نێوەندە رێگا)) و جارێک ((نێوەندی رەگی)) و یا ((رادیکالی)). دیارترین ئەو کەسانەی کە خزاوەتە نێو ئەم گفتوگۆیەوە بریتیە لە گیدنز خاوەنی کتێبی ((رێگای سێیەم)) و راوێژکاری فیکری تۆنی بلێری سەرەک وەزیرانی بەریتانیا.

رەنگە وا باش بێت ئاماژە بکەین بەوەی کە زاراوەی نێوەندە رێگا یان هێڵی نێوەند بەگشتی زاراوەیەکی نوێ نیە، پێشتر لە لایەن هەندێک لە سیاسی و تێۆردانەرەکانەوە خراوەتەروو. هەروەها ئەشبێ ئاماژەش بەوە بکرێت ئێمە چیتر چاوەڕوانی ئەوە ناکەین تا شتێک لە کۆمەڵگا رۆژئاوایەکان رووبدات و بوترێ بۆ ئەوەی بیربکەینەوەو دەست پێشخەری بکەین . گەر یەکێک لە ئێمە لەبەر رۆشنایی ئەو گۆڕانە مەزنانەی کە جیهان بە خۆیەوەی ئەبینێت لە چارەنووسی بیرەکان وردبێتەوەو تەماشای تەڵەزگەی پڕۆژە سیاسیەکان بکات ، ئەوەی بۆ ئاشکرا ئەبێت کە ئەو زاراوە مەرکەزیانە، ئەو پۆلین کردنە تەقلیدیانە کە بە درێژای ئەم سەدەیە کاریان کردووە، ئیلهام و راستگۆیی خۆیان لە دەست داوە، بە تایبەتیش هەردوو زاراوەی راست و چەپ ، کە بووەتە دوانەیەکی هەڵخەڵەتێنەرو رێونکەر.

لەگەڵ ئەمەشدا ئەبێت بوترێت ئەو هەوڵە فیکری و ووتووێژانەی ئێستا لە نێوان رۆشنبیرە ئەوروپیەکاندا لە ئارادایە لە رێگای نموونەکانی روانین و پێوانەی کاری باو لە پێناوی داهێنانی چارەسەر بۆ ئەو قەیرانانەی کە پێ دەچێت چارەسەریان نیە ، ، بەڵگەیە بۆ چوست و چالاکی بیر، ئەویش لە رێگای رەخنەگرتن لە جێگیرەکان و تێکدانی گرفتەکان. مرۆڤ بۆ ئەوە بیر ناکاتەوە تا قەناعەتەکانی خۆی ، یان بە قبووڵکردن یان بە رەفزکردنی واقیع جێگیربکات ، بەڵکو بۆ ئەوە بیر ئەکاتەوە تا تێ بگات چی رووئەدات ، بۆ ئەوەی ئەو قەیران و گرفتانەی رووئەدەن لێیان تێ بگات و

چارەسەریان بکات، بەڵام کاتێک چەمک و بیرەکان لە دەستنیشانکردن و چارەسەرکردن دەستەوەستان ئەبن ئەوکاتە هەر ئەبێت ئەو چەمک و بیرانە بخرێنە ژێر پشکنینی عەقڵانی و وتووێژی گشتی ، بە مەبەستی ئاڵشتکردنی یان گۆڕینی بە یەکێکی دیکە کە زیاتر مەعقوڵترو چالاک تر بێت ، یان لە پێناو گەشەپێدان و زۆرکردنیان و هەروەها دووبارە کردنەوەی بەرهەمەکەیدا. ئەم کارەش بۆ بیری نێوەندی تازە نیە و هەر وایە: ئەکرێ و وا باشترە کاری لەسەر بکرێت بۆ دووبارە داهێنان و خستنەگەڕی لەبەر رۆشنایی واقیعی هاوچەرخ بە هەموو گرفت و مەرجەکانیەوە.

لەراستیدا بیری رەگە نێوەند کە ئێستا لە بازاڕی وتووێژو بەکارهێنانە جیهانیەکاندا خراوەتەڕوو، لە کەژوهەوای سەردەمێکدا کە پێی ئەوترێ سەردەمی هۆکارەکان دووبارە تێ ئەگەیەنرێتەوە. راستە هەر سەردەمە و نێوەندی خۆی هەیە، واتە نێوەندەکانی پەیوەندی و سیستەمەکانی بەردەوامی، ئەمەش هەر لە سەردەمی وێنەکێشانی سەر بەردو نووسینی مسماری سەرەتاکانی شارستانیەت تا ئەگاتە ئەم شارستانیە هاوچەرخەی ئێستا و تەکنیکە ئاڵۆزو مەزنەکانی ، بەڵام ئەم سەردەمەی ئێستا سەردەمی نێوەندەکانە نێوەندێگەلێکی نایاب و چالاکەکانی ، ئەویش تەنیا لەبەر دوو هۆ : یەکەم هۆ لەبەر ئەوەی شۆڕشی زانیاریەکان بە شێوەیەکی بێ وێنە زیادی کردووە، کە پێشتر ئەو ەندە نێوەندەکان کاریگەریان بەسەر مرۆڤەوە نەبووە، بەجۆرێک وای کردووە پیاوانی راگەیاندن و کرێکارانی نێوەندەکان لە نێوان بەشەکانی بەرهەمهێنەرو چالاک لە کۆمەڵگادا روویەکی دیاربن. دووەم ئەم سیستەمە نێوەندەی ئێستا سیستەمێکی فرەیی و ئاوێتەیە جووتبوون لە نێوان دەق و وێنەو دەنگ دروست ئەبێت ، بەرادەی ئەوەش نموونەی جۆری پەیوەندی نووسراوو چاپکراو لەگەڵ جۆری بینراوو بیستراو تێکەڵ ئەبن ، ئەویش لەرێگای جووتبوونی تەلەفۆن و فیدیۆو کۆمپیوتەر و مانگی دەستکرد و سیستەمەکانی تری ئەو پەیوەندییە ئاڵۆزەی کە تۆڕەکانی لێ پێکدێت.

نێوەندەکاری کەرەستەیی

ئەم داهێنانە تەکنیکیانە پەیوەندی مرۆڤ لەگەڵ جیهان و شتەکان ئەگۆڕن لەهەمان کاتیشدا پەیوەندی خودی مرۆڤ لەزۆر روەوە لەگەڵ بیری خۆیدا ئەگۆڕێت ئەو روانەش بریتین لە: رووی یەکەم تا مەودای خودی بیرکەرەوەش ئەڕوات ، مانای وایە وا لە خودی بیرکەرەوە ئەکات ئەو بیرە لە مێشکی خۆی دەربکات کە بیرێک هەیە هەر لە خۆیەوە کار ئەکات، واتە لەوپەڕی تەنیایی خۆیی و لەوپەڕی ناوەرۆکی خۆی و بەدابڕاوی لە ماتەریال و نەخشەکان و بەدابڕاوی لە ئەدەوات و نێوەندەکان کارئەکات . هیچ بیرێک بێ نێوەند نیە بە تایبەت ئەمڕۆ ،کە بانکەکانی زانیاری و بیرە دەسکرد و ئامێرە زیرەکەکان بوونەتە نێوەند لە نێوان مرۆڤ و بیری مرۆڤ. بەم مانایە بیر لە ناوەکی و بیرایەتی خۆی ئەگۆڕێت بۆ ئەوەی لە رێی چونە نێو جیهان و خزانە نێو پیشەسازی ژیان ببێت بە توانایەک بۆ خولّقاندن و گۆڕان، واتە ئەبێتە مومارەسەکردنێک بۆ بوون کە ئەمەش پەیوەندیەکی نەرم و کراوەیە ، یاخود ئیستراتیژیەکی گۆڕانکاری پڕ لە جووڵەیە، یاخود چالاکیەکی

گەشەکردوو پێشکەوتووە ، کە بە پێی ئەوەش عەقڵ ئەگۆڕێت و لەو حاڵە رزگاری ئەبێت کە تیایدایە ، بە رادەی ئەوەش دووبارە نموونە تێۆریەکانی و یاسا پراکتیکەکانی خۆی پێکدێنێتەوە.

بەرادەی ئەوەی چەمکی فیکر ئەگۆڕێت ، لەهەمان کاتدا و بەو رادەیەش چەمکی راستی ئەگۆڕێت، چونکە بیر پەیوەندیەکە بۆ بەرهەمهێنانی حەقیقەت . بەم مانایە راستی بەوە نازانرێت کە تەنیا جووتبوون لەگەڵ واقیعی بەخشراودا بێت ، یان تەنیا رێکبوون لەگەڵ لەپێشینەکانی بیرو چوارچیوە باڵاکانی بەسەر ئەزموونDا. بەڵکو ئەوەیە کە کارایی بۆ دەکرێ لە دروستکردن و گۆڕاندا یان ئەوەی کە دەیخوڵقێنن و دادەهێنرێ لە رێگای تۆڕەکانی پەیوەندی و تەکنەلۆژیاکانی زانیاریەوە دێتە ئاراوە. ئەمەش واقیعی کەرەستەیی بیرە .بازدانیش بەسەر ئەم واقیعە وا لە بیرو تیۆرەکان ئەکات لەوە لاوازترین کە بتوانن بەرگری چالاکی ئەدەوات و نێوەندەکان بکەن. بۆیە واباشە دووبارە چاوبخشێنرێت بە دوولایەنەی ئەدات و بیر ، بۆ بەرهەمهێنانی چالاکی بیری زیاتر هەروەها بۆ گەڕانەوەی هەنووکەیی بۆ بیر. لە سەردەمی هۆکارەکان عەقڵی چالاک ئەبێتە خاوەنی مۆرکێکی نێوەند و میدیایی .

نێوەندە دوورخراوەکان

دووەم لایەن لایەنێکە پەیوەندی بە جۆری بیرکردنەوە هەیە، لەبەر ئەوەی سەردەمی نێوەندەکان ئاسۆیەکی نوێ بەرامبەر بە وتووێژو دایەلۆگ و بەشداریکردن و گۆڕینەوە ئەکەنەوە. ئەمەش کۆمەڵێ ئاسۆن لەگەڵیاندا مومارەسەیەکی فیکری جیاواز لەدایک ئەبێت ، تیایدا بیر دوور لە دانانی رێگرەکانی بیروباوەڕو یاخود دانانی سەنگەری ئایدیۆلۆژی لایەنگری نێوەندە، بۆ ئەوەی ئەو کەسەی بیر دەکاتەوەو کارەکان جێبەجێ ئەکات تەنیا ئەو هەڵبژاردنەی هەبێت لە نێوان دوو هەڵبژاردندا و سێیەم نا، بەڵکو بە عەقڵێکی تەرکیبی بەردەوامی مامەڵە لەگەڵ بەرهەمەکان و گرفتەکان بکات ، بۆ ئەوەی کار بۆ رووبەڕوبووی یەقینە موتڵەق و داخراوەکان بکات ، بەرادەی ئەوەش بکرێتەوە بەڕووی زێدە بوون و شاڵاوی رووداوەکاندا . یەقینی پڕاوپڕ وا لە خاوەنەکەی ئەکات وابزانێت توانای هەیە دەست بەسەر هەموو یاساکانی واقیعدا بگرێ و کۆنترۆڵێکی توندوتۆڵی رێڕەوەکانی گەشەکردن بکات ، بەڵام ئەم بیرە لە تەڵەزگە زیاتر هیچی تر بەرهەم ناهێنێ، بەرادەی ئەوەش لەڕێگای تێۆرە گشتیەکان و زاراوە موجەڕەدەکانەوە هەڵدەستێ بە کورتکردنەوەی جیهانی ژیان لە نێو بازنەیەکی تەسکدا.

واباشە بەڕووی نەزانراوەکاندا بکرێینەوەو مامەڵە لەگەڵ دوورخراوەکان بکات و هەرچی شتێکیش کە ببێتە هۆی تەحەداکردنی تێۆرو زاراوە باوەکان ، لە پێناوی گرەوکردن لەسەر فراوانکردنی بوارە مومکینەکان ، بە شێوەیەک بوار بۆ تاک برەخسێ تا بەشداری لە دروستکردنی رووداوەکان بکات، ئەویش بە بەشداریکردن لە گەمەکەو کارکردن بۆ کاریگەریکردنە سەر بەسەرهاتەکان . ئەمەش بەوە

ئەکرێت کە لە لۆجیکی حەسم و زێدەڕۆیی دووربکەوینەوە، بۆ ئەوەی لە لۆجیکی نێوەندو چارەسەرکردن نزیک بینەوە. لەبەرئەوەی گەمەکە ئەوە ئەگەیەنێت ناکرێت لایەک لایەکی دیکە رەفز بکاتەوە هەرچەندە هەردووکیان خاوەن چ پلەو پایەیەک بن. مانای ماناکەش ئەوەیە ئەوەی ئێمە وا ئەزانین چارەسەرەکە بە دوورخستنەوەو پەراوێزکردنی دێتە دی رەنگە ئەویش خۆی سەرچاوەی قەیران و گرفتەکە بێت. رەنگە بۆ شایەدی ئەم قسەیەش ئەو قەیرانە ئابووری و قەیرانی دراوانە بێت کە لە شوێنێکەوە بۆ شوێنێکی تر ئەچن: ئەو چارەسەرانە سەرکەوتوو نین کە پابەندنی دورخستنەوەو ئیلغاکردن ، یاخود لەسەر بەئاسانکردن و کورتکردنەوە.

ئەمە کۆکردنەوەی دووشتی دژ بەیەک لەگەڵ یەکتریدا بە شێوەیەکی پینەکردن ناگەیەنێت ، بە رادەی ئەوە ئەوە ئەگەیەنێ کە فیکر مومارەسەی چوست و چالاکیەکەی خۆی بکات ، بە نزیککردنەوەی واقیع و دارِشتنی چارەسەر ئەبێت ، ئەویش لە رێی رووبەرووبوونەوەی یەک مەودایی و پۆلینکردنی حاسم. ئەمەیە مانایەک لە ماناکانی رەگە نێوەند: نەک یەقینە کۆتاییەکان لەسەردەمی نێوەندە مەزنەکان و سەردەمی تەکنیکە بالاکانی پەیوەندیدا ، لەبەر ئەوەی ئەم سەردەمە لەگەڵ هاتنەکایەی ئەو هەموو زانیاری و بیرو جۆرەکانی ژیان.واقعێک دروست ئەکات کە گرانە سنوورەکانی بەشێوەیەکی ننبڕ و کۆتایی بکێشرێت .

وەرگێڕانی ئەمەش لەسەر ئاستی بەها گشتیەکان کە بکەری مرۆیی هەوڵی جێبەجێکردنی ئەدات ، لەرووی پەیوەستبوون بە حەق و باشەو سوودو ریفۆرم و گونجاوی و جۆرێتی و گەشەپێدانی هێز ئەم بەهایانە بریتی نین لە کۆمەڵێ ماهیاتی میتافیزیقی جێگیر، بەرادەی ئەوەی کۆمەڵێ وەلامی تەحەدیەکانی واقیع و کۆمەڵێ نموونەن بۆ پەیوەندی لەگەڵ راستیدا، واتە لە کۆتاییدا بریتین لە کۆمەڵێ مومارەسەی کۆمەڵایەتی و پێکهاتەی مێژوویی و یاخود کۆمەڵێ بونیادی رۆشنبیری و کۆمەڵێ بەرهەمی سیمبولیزم، ئەمانە هەمیشە ملکەچی رەخنەو لێپرسینەوەن، ئەکەونەژێر چاککردنەوەو گۆڕین لە پێناوی دووبارە دارِشتنەوەی پرسیاری گەورەو یاخود دەوڵەمەندکردن و فراوانکردنی چەمکە بنەڕەتیەکان ، بەکردنەوەی بیر بەرووی شوێنە نوێکان یان ناشتنی بیرە کۆنەکان لە نێو کێڵگە نوێیەکاندا ، بە شێوەیەک بوار بە دەرهێنانی ئیمکانیاتی نوێ بۆ بیرکردنەوەو تەدبیرکردن ئەڕەخسێنێ .

نێوەندو سیستم

لایەنی سێهەم خودی بیریش ئەگرێتەوە، لەبەر ئەوەی هەرچەندە شێوازی بیرکردنەوە بگۆڕێت بەرادەی ئەوەش و لەهەمان کاتدا روانین بۆ فیکرەکانیش ئەگۆڕێن ، وا مامەڵە لەگەڵ چەمکەکان و زاراوەکان نەکرێت وەک ئەوەی بریتی بن لە کۆمەڵێ سیستمی کلۆمدراوو مەزهەبی یەک رێڕەو

کۆمەڵێ قوتابخانەی بەستەڵەک کە ئەبێت لاسایی بکرێنەوە ، چونکە ئەم شێوە مامەڵەکردنە لەبەردەم گەشەکردن و نوێبوونەوە تەگەرە دروست ئەکات، بەرادەی ئەوەش ئەبێتە هۆی لەدایکبوونی دەمارگیری و دورخستنەوەو ناکۆکی . واباشترە مامەڵەکردن لەگەڵ بیرۆکەی زیندوو بەپیت وەک نێوەندێکی چەمکی و جیهانێکی دەلالی وفەزایەکی فیکری کراوە بێت . ئەوکاتە ئەرکی بیر بریتی ئەبێت لە بەرهەمهێنانی بەهای هاوبەش کە بوار بۆ دامەزراندنی پەیوەندی بەیەکگەیاندن لەگەڵ ئەویتردا ئەڕەخسێنێ ئەمەش شێوەی بەردەوامی راگەیاندنی و رێکەوتنی سیاسی و دایەلۆگی ێ ئایدیۆلۆژی و چاوپێکەوتنی فەلسەفی .. وەرئەگرێت.

بێگومان ئەمە نە کۆتایی تیۆر و مەزهەبەکان دەگەیەنێ نە مەرگی سیستم و نموونەکان. لە لۆجیکی نێوەندا بواری لابردن و ئیلغاکردن نیە. کەواتە نێوەند ئیلغاکردنی سیستم ناگەیەنێت، بەڵکو ئەبێتە هۆی بواردان بە دامەزراندنی کۆمەڵێ پەیوەندی جیاواز لە نێوان سیستم و رێبازەکاندا کە دوورخستنەوەو دژایەتیکردن بە فرەچەشنی خولقێنەرو کارلێکردنی بەرهەمهێنەر ئەگۆڕێتەوە. لە مانایەک لە ماناکاندا رۆشنبیری بریتیە لە دۆزینەوەی نێوەندەکان و داهێنانی زمانەکانی پەوەندی و لەیەکگەیشتن. سەرەڕای ئەوەی کە ژیان بێ نێوەندو کەژەکانی خۆی گەشەناکات . کەواتە ناکرێت لەسەر حیسابی بوونی ژیان هێڵ و تێۆرو میتۆدەکان تەواوبن یان گرنگتربن لە مرۆڤ و کۆمەڵگا.

نێوەندی کلتوری

گەر فیکر بە بێ نێوەندەکان کارنەکات و مەودای چالاکی فیکری تەنها بریتی بێت لە دەستەبەرکردنی نێوەندە چارەسەر، بیری چالاک و زیندوو تەنیا بریتی بوون لە نێوەندە بیر ، رۆشنبیری چالاک ئەو کەسەیە کە واز لە بژاردەی سەرکوتکردن و نێرسیسسیەتی بەتاڵ ئەهێنێ، بۆ ئەوەی رۆڵی نێوەند بگێڕێت هەر وەک ئەو دەورەی لە کتێبەکەمدا ((وەهمەکانی بژاردە)) دا باسم کردووە، بەجۆرێک کار ئەکات بۆ دروستکردنی نێوەندێکی فیکری کە تیشکۆیەکی رۆشنگەری پێکدێنێ و بە و رادەیەش رێگا خۆش ئەکات بۆ دروستبوونی وتووێژی بەپیت و سەرهەڵدانی بیرە نێوەند و دەستەواژە تێکەڵکراوەکان کە ئەمەش لەو ململانیانە کەم ئەکاتەوە کە لەنێوان کەس و کۆمەڵەکاندا رووئەدات لەسەر بیرو بەهاکان یان لەسەر دەسەلات و سامانەکان.

بەهەرحاڵ چیتر لەسەردەمی هۆکارەکان لە توانای رۆشنبیردا نیە وەک بەرپرسیارێک لەبەرامبەر بەهاگشتیەکان مامەڵە بکات ئەو بەهایانەش کە پەیوەندیان بە راستی و ئازادی و دادپەروەری و نەتەوەو شوناسنامەو رۆشنبیریەوە هەیە . ئەوەی ئەکرێت بە شێوەیەکی جیدی بکرێت ئەوەیە کە رۆشنبیر بە شێوەیەکی ئاڵوگۆڕکەرانە مومارەسەی رۆڵی خۆی بکات کە بوار بۆ ئاوێتەکردنی دەستەواژە عەقلانی و زمانە تێگەیشتووەکان و پێوانە گۆڕاوەکان بڕەخسێنی کە بوار بۆ

خوێندنەوەی ڕووداوەکان و تێگەیشتنی گرفتەکان ئەرەخسێنیَ، بەرادەی ئەوەش بەشداری لە دورخستنەوەی زمانی توندوتیژی و لۆجیکی تیرۆر ئەکات. بەم مانایەو هەر بۆ نموونە ئەرکی رۆشنبیر تەنیا بریتی نیە لە بەرگریکردن لە ئازادی ، ئەم هەڵوێستە گەر گرنگیش بێت ئەوە هەڵوێستێکە لەگەڵ ئەوانی تر کە وەک ئەون بەشداری تێدا ئەکات ، کەواتە گرنگ ئەوەیە بوارێک دروست بکرێت یاخود مومارەسەیەک بخوڵقێنریَ کە ئیمکانیاتی نویَ بۆ بیرکردنەوەو دەربڕین بەرجەستە بکات بەرادەی ئەوەش بەشداری لە دووبارە بەرهەمهێنانەوەی چەمکی ئازادی بکات .

ئەم جۆرە رۆڵە نوێیە ، ئەوە ئەگەیەنێت کە رۆشنبیر ئەبیَ لەگەڵ خودی خۆی وەک بکەرێکی کۆمەڵایەتی مامەڵە بکات ، هەروەها ئەشبێت لە هەمان روانگەوە مامەڵە لەگەڵ ئەو کرێکارانە بکات کە لە بەشەکانی تردا کار ئەکەن، ئەو کرێکارانەی وەک بکەرگەلێکی کۆمەڵایەتی وەسف ئەکرێن . چەمکی نێوەندی فیکری کە جێگای چەمکی رۆشنبیری بژاردە ئەگرێتەوە ، رۆشنبیران لە بارە ئایدیۆلۆجی و دوولایەنە خوڵقیەکان رزگار ئەکات و واتە لەو شتانەی کە وایان لیَ ئەکات لە جیهانی کارو ئابوریدا بە چاوی دوژمناتیەتی و دورخستنەوەو لوتبەرزی بڕواننە بەرهەمهێنەران.

بەمجۆرەش کارەکان وەک خۆیان لیَ دێتەوە ، ئەڕوانرێتە هەر بکەرێکی کۆمەڵایەتی لە هەر بەشێکدا بێت لە رووی توانایانەوە توانای خوڵقاندن و بەرهەمهێنانی یان لە رووی بەشداریکردنی لە پیشەسازی ژیان و گۆڕینی واقیع ، جا ئیتر ئەو بەرهەمهێنانە هەر چیەک بێت بیری بەرهەمهێنابێت یا زانیاری یان شمەک یاخود کەرەستە و خزمەت ... ئەوکاتە هیچ بەشێک لەوی تر لە پێشتر نابێت تا ببێتە هۆی ئەوەی مومارەسەی بەرپرسیاری خۆی بەرامبەر بە کاروباری گشتی و بەها گشتیەکان بکات.

لەبەر رۆشنایی ئەوەش پیَ ناچێت رۆشنبیر لە رووی کاریگەریە کۆمەڵایەتیەکەیەوە لە کەسانی تر زیاتر پەیوەستدار نیە بە بەهای راستی و سەربەستی و داهێنان. کەچی لە ئێستادا بە پێچەوانەوە دەرئەکەوێت کە کرێکارانی دنیای دراوو راگەیاندن زیاتر کاریگەرو هەنووکەین ، ئەویش بە پێی ئەو بیروفیکرانەی کە لە بواری کارەکانیان بە شێوەیەکی زیندوو بە پیت بەکاری ئەهێنن. سەیرنیە : رۆشنبیران لەسەر بەرگریکردن لە یەقینە رەهاکانیان راهاتوون و واش راهاتوون پاسەوانی بیرە بەسەرچووەکانیان بکەن، کەچی سەرمایەداران و پیاوانی راگەیاندن بەردەوام لە بوارەکانی کارو بەشەکانی خستنەکار ، یان لە شێوازەکانی پەیوەندی و شێوازەکانی گەشەپێدانا ، لەهەوڵی داهێنانی نویَ و ، کاریگەر و گونجاودان .

بەم مانایە ئەکرێت بووترێت بەشەکانی دراوو راگەیاندن زیاتر پەیوەستداری بیری زیندو ، تازەخوازو شۆڕشگێڕن زیاتر لەو کەسانەی خۆیان هەڵگری ئەم بیرەن ، ، ئەوانەی لە خانەی چەپڕەوو پێشکەوتوخواز پۆلین ئەکرێن ، ئەوانەشی بە زمانی نەفرەت و بەردەبارانکردن باس

لەداهێنانە تەکنیکی و گۆڕانکارە شارستانیەکان ئەکەن، ئەبێ خۆیان گەواهی لەسەر خۆیان بدەن کە ئەوان ، بە پێچەوانەی ئەوەی کە خۆیان رایئەگەیەنن ودایئەنێن زیاتر دواکەوتوو لاساییکەرەوەن.

ئەزانم ئەم ووتەیە زۆر کەس تووشی شۆک ئەکات . بەڵام بە پێی دەستنیشان کردنم ئەمەیە قەیرانەکە. ئەم قەیرانەش بیرو پرۆژەکان بە چەپ و راستەوە ئەگرێتەوە . کەواتە هەرەس لە بەرەی لیبرالیدا راستگۆیی نابەخشێتە بەرەیی چەپرەو ئەو بەرەیەی کە هەر زوو هیچی پێ نەماوو هەنووکەیی و چالاکی خۆی لەدەستدا، هەروەها بە پێچەوانەشەوە هەروایە . کەواتە قەیرانەکە هەردوولا ئەگرێتەوە سیاسەت و رۆشنبیریش وەکو یەک ، ئەمەش دەرچوون لە دووانەی راست و چەپ ئەگەیەنێ ، هەروەها لە یەک کاتیش دەرچوون لە دووانەی رۆشنبیرو سیاسیش ئەگەیەنێ، ئەو جووتەی تووشی دەردی نەزۆکی بوون کەچی هەر بەکاریشیان ئەهێنن. لەبەر ئەوەی رۆشنبیرو سیاسی بەتایبەت ئەوانەی خاوەنی پرۆژەو ئایدیۆلۆژین لەڕووی عەقڵ و لۆجیک و میکانیزمەکانی کارکردنەوە هەردووکیان دووڕووی یەک دراون چونکە ئەوان خاوەنی : یەک بیرکردنەوەو ئیستراتیژی دورخستنەوەو عەقڵیەتی نادیموکراتی و ئسولیەتی بیروباوەڕن چ کۆن بێت یاخود نوێ ، خاوەنی سەرنەکەوتنن لە نوێکردنەوەو داهێنانی بیرو دەستەواژەو شێوازەکان. بەم مانایە رۆشنبیران خەریکن دژایەتی ئەو سیستەمە سیاسیە ئەکەن کە بەرجەستەی خودی بیرەکانی ئەوان ئەکات ، واتە بەرجەستەی وەهمە مەحاڵەکان و پرۆژە روخێنەرەکانیان ئەکات. هەر هیچ نەبێت ئەوان بە تێۆرو مومارەسەکانیان بەشداریان لە دروستکردنی ئەو شتە کرد کە خۆیان ئێستا گلەیی لێ ئەکەن : واتە بەشداریان لە دروستکردنی : سستی و ناتەواوی و خراپبوون و بەرەودواوەچوون کرد ، کەچی ئەبینین کەسانێک هەن رۆشنبیران بەوە تاوانباریان ئەکەن کە گوایە دووبەرەکی و کەمبوودی و بەساراکردن بەرهەمدێنن، هەر ئەوانیش بە بیرو پرۆژەو بەرهەمەکانیان کار بۆ دروستکردنەوەی جیهان ئەکەن.

لێرەو ئەبینین کە دژەبەرایەتی راستەقینەی سەردەمی بەجیهانیبوون و عەقڵی میدیایی نێوان رۆشنبیران و سیاسیەکان دژایەتیەکە لە نێوان ئەوانەی کە داواچین و خاوەن بیری بەتاڵ و دروشمی خەیاڵین، ئەوانەشی کارامەن و ئەشتوانن بە نێوەند و بازاڕو داهێنانەکانیان واقیع و رێڕەوی کاروانی جیهانیش بگۆڕن. ئەمەش خودی رۆشنبیران خۆیان دانی پیا دێنن : لەبەر ئەوەی کۆمپانیا مەزن و فرە رەگەزەکان ئەمڕۆ زیاتر لە وڵاتان و دەسەڵاتداران خاوەنی هێزو چالاکین.

لێرەوە دەرئەکەوێت بەگشتی دژەبەرایەتیەکە ئەمڕۆ لە نێوان دوو پۆلی بکەرە کۆمەڵایەتیەکاندایە : کەسانێک بە عەقڵیەتی تەقلیدی قوتابخانەیی پاشەکشانە بیرئەکەنەوە بۆ ئەوەی بە قاڵبی بەستەڵەکخوازو شێوازە نەزۆک و نموونە بەتاڵەکانیان تەڵەزگە بەرهەمبهێنن و دروێنەی هەرەس بکەن ، بەرامبەر بە کەسانێکیش کە کراوەو ئازادن و لە سەردەمی زانینەی گەردونی و گوندی ئەلیکترۆنی و بازاڕی جیهانی بۆ بە شۆڕشکردنی جۆرەکانی بیرکردنەوەو شێوازەکانی ژیان کار

ئەکەن ، هەروەک بیل گیتس بە داهێنانە تەکنیکی و فیکریەکانی لە بوارەکانی ((رێبازی راگەیاندنی خێرا)) دا توانایەکی بێ شومار هەڵئەهێنجێت کە کاریگەری مەزن بەسەر شێوەو ئاستەکانی ژیاندا بەجێدێڵێ، ئەویش لە رێگای پێکهێنانی بازاڕی گەردونی کە بە شێوەیەکی بێ وێنە بوار ئەرەخسێنێ بۆ گۆڕینەوەی کەرەستەکانی زانیاری و بیرو شمەک و خزمەتگوزاریەکان.

ئەمە ئەو گرفتە سەرەکیانەی ئێستان ،کە هەردوو دووانەی بەکارهاتووی کلتورو دەسەڵات گرنگی و هەنووکەیی خۆیانی لێ وەرئەگرن. کەواتە ئەبێت کار لەسەر ئەو گرفتانە بکەین بۆ ئەوەی نێوەندێکی چالاک بەرهەم بهێنین لە نێوان رۆشنبیران لە لایەک و لە نێوان چالاکەکان لە جیهانی دراوو راگەیاندن لە لایەکی ترەوە، بۆ ئەوەی ئەو کەسانە بە پرۆژەو کارەکانیان ببن بە نێوەندێک لە نێوان رۆشنبیرو ئایدیۆلۆژیەکانی، زیاتر چالاکی و هەنووکەیی بەچنگ بێنێت ، بەو رادەیەش بە خۆی و بیر و زاراوەکانی ببێتە نێوەند لە نێوانیان لە نێوان کەرەستەو بەرهەم و بازاڕەکانیان ، بۆ ئەوەی زیاتر راستگۆیی و تێگەیشتن بەدەست بهێنن.

ئەمەش حاڵەکەیە لە هەموو بوارێک لە بوارە چالاکەکانی کۆمەڵگادا، ناشبێت یەکێکیان بەسەر ئەوانی تردا زاڵ بێت و یاخود ئەوی تر دووربخاتەوە، بەڵکو ئەبێت هەر کەسەو لە روانگەی بەشی کاری خۆی و لە بەشی بەرهەمهێنانی خۆی و لە بواری تایبەتمەندی خۆیدا کار بکات و هەر کەسێک مومارەسەی چالاکی کۆمەڵایەتی خۆی بکات . بەم مانایە ناکرێت هەر بەرهەمهێنەرێک یاخود داهێنەرێک لە بەشێک لە بەشەکان وێنەیەک بێت لە کەسێکی تر : نابێت رۆشنبیر بەو جۆرە بێت کە سیاسی و پیاوانی راگەیاندن و خاوەن کارەکان ئەیانەوێت. لە بەرامبەریشدا ناکرێت سیاسی و کرێکارانی بەشەکانی دراوو راگەیاندن بە پێی خەونی رۆشنبیران کارو هەڵسوکەوت بکەن. جیهان بەو پێیە ناڕوات بەرێوە کە رۆشنبیران و داواچیەکان بیری لێ ئەکەنەوە ، سەرەرای زۆربلێکانیان دەربارەی شێوەکانی هۆش و یاساکانی گەشەکردن و میکانیزمەکانی پێشکەوتن و نموونەکانی. ئەوان تا ئێستاش کاریگەریەکی کەمیان لەسەر بەرێوەبردنی جیهان هەیە ، رەنگە ئەوەش بەهۆی زیادەڕۆییان بێت لە تیۆریزەکردن و بەیاساو بەنموونەکردن و بە ئایدیۆلۆژیکردن.ئەوان تا ئێستاش لە رووداوە بەردەوامەکانی جیهاندا لاوازنرن ، رەنگە ئەمەش بە هۆێ زیادەڕۆییان بێت لە تیۆریزەکردن و بەتەکینیکردن ، یا بە نموونە و ئایدیۆلۆژیکردن.

لێرەوە ئەو توانایەی کە ئەکرێت هەڵبهێنجرێت ئەوەیە کە بەشەکانی کۆمەڵ لە نێوان یەکتریدا کارلێکەری بکەن ، هەروەها هەر یەکێکیان بە شێوەیەکی بەهادارو بەپیت ببێتە نێوەند لەگەڵ ئەوی تردا، بە شێوەیەک بێت کە لە نێوان کەرەستەو زانیندا و یان لە نێوان زانین و بیر و سوودو نرخ و بازاڕو رۆشنبیرۆیدا هاوسەنگیەکی ماقوڵ و گونجاندنێکی خوڵقێنەر دروست بکات.

بەمانا بناغەیەکەی و لەسەر ئاستە ئەنتۆلۆژیەکەی ئەمەیە رەگە نێوەندە. ئەمیش تەنیا بریتی نیە لە نێوەندی سیاسی یاخود ئایدیۆلۆژی نێوان چەپ و راست ، سەرمایەداری و سۆسیالیستی ، بە قەدەر ئەوەی دروستکردنی زمان و فەزاو پێوانەو هەموو ئەو شتانەیە کە لە رێگایانەوە ئەتوانین بەرژەوەندی و چارەسەرکردن دروست بکەین یاخود تێگەیشتن و گۆڕینەوە فێربین. بەمجۆرە لە پێش هەموو شتێک لەسەر رۆشنبیر ئەوەیە بە تایبەت بەرووی ئەوانەدا بکرێتەوە کە لەبەشەکانی تردان و ئەم دوریان ئەخاتەوە ،ئەمەش بە مەبەستی نوێکردنەوەی چەمکەکانی دەستکەوتنەوەی چوستوچالاکیەکەی ، بۆ ئەوەی لە قۆزاخەی رۆشنبیری خۆی بێتەدەرێو لەگەڵ ئەو تایبەتمەندیە لەرادەبەدەرو دابڕانە کەرتکەرانە روبەروبێتەوە ، تا بەردەوام نەبێت لە بەرهەمهێنانی ناتەواوی و پەراوێزی، واتە بەردەوام نەبێت لە دووبارەکردنەوەی ئەو قەوانەی کە باس لە سەرمایەداری دڕندەو لیبرالیزمی دەسەڵاتدارئەکات یا بەردەوام ئەو شتانە دووبارە بکاتەوە کە باس لە ترسی شوناسنامەو رۆشنبیری و گەشەکردنی تەکنیک و تەقینەوەی زانیاری لە سەردەمی بەجیهانیبوون ئەکەن.

ئێمە لە کۆتایدا بەشێکین لەو گەمەیەی لەسەر شانۆی نەتەوەکاندا بەردەوامە . گەمەکەش لە گەمەچیەکان گەورەترە ، ئەو گەمەیە ((کۆنترۆڵی)) هەموو ئەوانە ئەکات کە تیایدا بەشدارن ، هەروەک[1] دکتۆر سامر عەکاش فەلسەفەی گەمەی ئەنتۆلۆژی لای فەیلەسوف جۆرج گادامیر ئەخوێنێتەوە. لەگەڵ ئەمەشدا گەمەکە داخراوو تووندوتیژ نیە بەڵکو بوارێکە بۆ خولقاندنی ئەو رووداوانەی چاوەڕوان ناکرێت. هەمیشە رووداوێک هەیە تووشی سەرسوڕمانمان ئەکات . ئەمەش ئەو جیاوازیەیە لە گەمەکەدا. ئەم گەمەیە بوار بەرامبەر بەهەر لایەنێک ئەکاتەوە ئەوانەی کە تیایدا بەشدارن وئەتوانن کاری تێ بکەن و کاربکاتە سەر رێڕەوەی گۆڕینی یاساکانی . ئەمەش ئەو گرەوەیە کە بەرامبەرمانە : لە سەردەمی بەجیهانیبووندا نابێت وەسفی کولتوور بکەین و شوناسنامەدا بلاوێنینەوە ، بەجیهانیبوون توانایەکی کراوەیە ،واتە بۆمان هەیە لەسەر کەستکەوت و رووداوەکانی کاربکەین ، بە شێوەیەک توانای ئەوە هەبێت لەسەر زەوی و لە نێو کولتووری خۆماندا بیچەقێنین، بە کردنەوەی بوار بۆ کارکردن ، یاخود داهێنانی نموونەیەک بۆ گەشەکردن ، پێکهێنانی فەزایەک بۆ بیرکردنەوە بەجۆرێک لە گەمەکە هاوبەشبین و نەکەوینە پەراوێزیەوە.

[1] لێکۆڵەرەوەیەکی عەرەبە مامۆستایە لە کۆلێژی بیناسازی لە زانکۆی ئەدلاید لە ئوستراليا

شارو گۆڕانکاریەکانی:

لە زەمەنی جەستەوە بۆ زەمەنی ژمارەو رووناکی

ئەمڕۆ لەسەر ئاستی بیناسازی شار بە دەست قەیرانێکەوە ئەناڵێنێ ، ئەو قەیرانەش خۆی لە باڵادەستی مۆدەو شێوازە مۆدێرنەکانی بیناسازیدا ئەبینێتەوە. یان باشترە لەم بوارەشدا باس لە هێرشی پاش مۆدێرنیزم بکەین ، لە سیماکانی هێرشی پاش مۆدێرنیزم رزگاربوونە لە شێوە و نەمانی سەرچاوەکان ، واتە تەقینەوەی نموونەو پرشبوونەوەی شێوەکان ، وەک ئەوەی ماهیەتی پاش مۆدێرنیزم بریتی بێت لە دەرچوون لەگشت سەرچاوەیەک بە تێکشکاندنی نموونەو شێوازە جێگیرەکان ، ئەم کارەش کاریگەری گەورەی خۆی بەسەر بونیادی شاردا بەجێدێڵێت، بۆ ئەوەی بەشداری لە گۆڕینی ئادگارەکانی بکات ، یان بیرەوەری دارمێنێ بە گوێرەی ئەوەی کە هەندێک گوزارشت لە قەیرانەکە ئەکەن.

لێرەدا ئەو گفتوگۆیەی لە بوارەکانی بیناسازیدا لە نێوان پێهەڵگرانی کۆن و داواچیەکانی مۆدێرنیزم و پاش مۆدێرنیزم رووئەدات ،بەتەواوی هەر هەمان وتووێژە کە لە بوارەکانی تری وەک شیعرو وێنەو فەلسەفەدا رووئەدات . نموونەی زیندووش لەم بارەیەوە، هەروەک ئەوەی لای ئێمە لە لوبنان جار نا جارێ لەو وتووێژو گفتوگۆیانەدا رووئەدەن کە دەربارەی پرۆژەی دووبارە بونیادکرنەوەی بەیروتە ، شایەدی لەسەر ئەمەش ئەو کۆڕو چاوپێکەوتنە تەلەفزیۆنیی و مێزگردانەیە کە بۆ ئەم مەبەستە تەرخان ئەکرێن.

بۆ ئەوەی فیکر بەسەر خودی خۆیدا دانەخرێت ، ئەویش بە خزانە نێو گفتوگۆ بێ ئەنجامەکان، بەهۆی بەکارهێنانی دوولایەنە بەسەرچووەکان ئەوانەی دژایەتی لە نێوان زاکیرەو هاوچەرخێتی، لە نێوان مۆدێرنیزم و پاش مۆدێرنیزمدا بەرپائەکەن چ لە بواری بیناسازیدا یان لە بوارەکانی تری وەک فەلسەفە ، ئەکرێ گفتوگۆ بەڕووی ئەو رووداوانەدا بکرێنەوە کە جیهانی ئەمڕۆی لێ پێکدێت ، بەوەی ئەو گۆڕانکاریانە لەبەرچاو بگیرێن بە هۆی شۆڕش لە تەکنیکەکانی پەیوەندی و شێوازەکانی راگەیاندن کە بەسەر جوگرافیای شارو فەزاکانی شاردا هاتون ، ، ئەم شۆڕشە گۆڕانێکی بنەڕەتی بەدیهێناوە لە پەیوەندی نێوان زەمەن و شوێن ، ئەم گۆڕانکاریەش بە بەرژەوەندی زەمەن شکاوەتەوە ، واتە وای کردووە ئەو زەمەنە راستەقینەی کە بە خێرایی تیشک ئەڕوات بەهەرسێ مەوداکانیەوە بەسەر شوێنی تەقلیدیدا سەرکەوێت ، واتە جێێ ی ئەو زەمەنە ئاساییە بگرێتەوە کە بە خێرایی خاوو بزوتنی میکانیکی ناسراوە.

بەم جۆرە شوێن ناوخۆییەتی خۆی ونکردوەو بچووک کراوەتەوە بە هۆی کاریگەری تەکنیکە ئەلیکترۆنیەکان ئەوانەی بوار بۆ پەیوەند و بینین و چاوەدێری لە مەودایەکی دوورەوە فەراهەم دەکەن، ئەمەش وای کردوە زەمەنی ئێستا زەمەنی ئامادەیی گشتی بێت ، بەرادەی ئەوەش وای لە شوێن کردووە لەوپەڕی دەرکەوتن و ئاشکرابووندا بن . ئەمەش شنێکی سەیرنیە : شوێن پشت بە تەکنیکەکان ئەبەستێ، واتە پشت بە شێوازەکانی گواستنەوەو ئەدەواتەکانی پەیوەندی و جۆری چەکەکان ئەبەستێ. کاتێک تەکنیکەکان ئەگۆڕێن لەگەڵیاندا بونیادی شوێنیش ئەگۆڕێت ، لەهەمان کاتدا لەگەڵ ئەوانیشدا نەخشەی شار لە رووی بیناسازیشەوە ئەگۆڕێت . بەم مانایە هەر تەکنیکێکی نوێ جۆری پەیوەندی و شوێنی تایبەتی خۆی هەیەو هەروەها شێوەی شارگوزاری گونجاوی خۆی هەیە.

لەسەر ئاستی تەکنیکی شار بە سێ سەردەمی مەزندا تێپەڕیوە: شارە تۆکمەکراوەکان دەرگادار، زەمەنی کۆن ئەم جۆرە شارانەیان بەخۆیانەوە بینیوە ، هەروەها شێوازە کۆنەکانی گواستنەوە بە ئەسپ و عارەبانەش باوبووە، هەروەها لەو شارانەدا چەکی سەرەتایی وەک شمشێرو رم بەکارئەهێنراون.. ئەم شارە بەخۆی و شوراکانیەوە لەگەڵ هاتنە کایەی سردەمی نوێوە هەرەسیان هێنا بۆ ئەوەی شارێکی نوێ و کراوە بەخۆیی و کەنارو لەنگەرەکانی و وێستگەو فرۆکەخانەکانیەوە بێنەئاراوە،ئەم جۆرە شارانە پاش پەیدابوونی شەمەندەفەرو و ئۆتۆمبێل و فرۆکە شێوازەکانی گواستنەوە بازدانێکی گەورەیان بەخۆیانەوە بینی ، هەروەها پاش بەکارهێنانی چەکە مۆدێرنەکانی وەک تۆپ و تانک و مووشەکی درێژفرو ئەتۆمیەکان.

ئێستا شارێکی تر لە ئارادایە ئەو شارە شارێکی نوێ یە لەگەڵ تەقینەوەی شۆڕشەکانی زانیاری دەستی بەدروست کردن کردووە ئەو شارەش شاری پەیوەندیەکانە ، لەم شارەدا تەکنیکە مەزنەکان و شێوازی جۆراوجۆر رێگا بۆ پەیوەندی خێرا لە نێوان هەر خاڵێک و خاڵێکی تر لە بۆشایی فراواندا خۆش ئەکەن ، جەنگەکان بە بەکارهێنانی تۆڕە ئەلیکترۆنی و سیستەمە ژمارەییەکان یەکلایی ئەکرێنەوە نەک بە بڵاوکردنەوەی هێز لەسەر زەوی .

بەمجۆرە شاری ئێستا لەگەڵ تەقینەوەی تەکنیکەکانی پەیوەندی ئەویش ئەتەقێتەوە ئەمەش بۆ یەکەمین جار رێگا ئەدات بە گواستنەوەی دەستکەوتەکانی وەک وێنەو ژمارەو بەرنامەکان ، نەک بە شێوەیەکی یەک لایەنی یاخود یەک مەودایی لە یەکەوە بۆ یەکێکی تر یاخود لە یەکەوە بۆ فرە بەڵکو لە شێوەی وێنەیەکی ئاوێتەبوو و فرە بەکارهێنان ، ئەمەش رێگا بۆ ئەوە خۆش ئەکات کە پەخش و پەیوەندی لە نێوان فرەو فرەدا لەسەر چەند ئاستێکدا و بێ هیچ نێوەندێکی مومکین بێتەدی، هەروەک ئەو سیمینارەتەلەفزیۆنەکان کە لە نێوان چەندین کەس ئەنجام ئەدرێت ،ئەو کەسانەش لە وڵات و شاری جیاوازو دوور لەیەک ئەژین.

بەمجۆرە لە شاری كۆسمۆپۆلیتی خاوەن چەقی شارستانی بازرگانی ، كە تیایدا گواستنەوە لە ڕێگای چەقەوە بۆ پەراوێزو دەوروبەر بە ئەنجام ئەگات، ئەڕۆین بۆ شارێک لە شێوەیەكی دیكە ئەو شارەش پێی ئەوترێ شاری ئۆمنۆبۆلیتی شاری ئامادەو كاركردن لە دورەوە ، لە ڕێگای تۆڕ وشێوازەكانی ڕاگەیاندنی خێرا كە بوار بۆ دیدو نێڕوانینی باڵا و خێرایی زۆر بە پەلە خۆش ئەكات ، ئەویش لە ڕێگای مامەڵەكردن لەگەڵ بەرهەمە سیمبولی و نیمچە ماددیەكان.

ئەم شارە چەقێتی خۆی لەدەست ئەدات ، بەو ئەندازەیەش لەو هەموو ماتەریالە سەنگین و ڕێگرەكانی شوێن ڕزگاری ئەبێت ، لێرەوە ئەو شارە چەقەكەی لە هەموو شوێنێكەو بە هەمان ڕادەش لە هەموو جێگایەک نیە. ئەو چەقە چەقێكی مەزنە لەگەڵیا شارو پایەتەختەكان ، بە ئەندازە تەقلیدیەكەی بۆ تەنیا چەند بازنەیەک و چەند دەوروبەرێ ئەگۆڕێت ، ئەویش بەهۆی ئەو پەیوەندیە خێرایانەی سنوورو وڵات و كیشوەرو شوناسنامەو ڕۆشنبیریەكان بە تووندی ئەبڕن.

ئەم شارە شاری پەیوەندیە ئۆمنۆپۆلیتیە هەروەک پول ڤیریلیو كە پڕشنگدارترین فەیلەسوفی تەكنیكیە و گرنگی بە كاروباری شارەوانی ئەدات ئەم زاراوەی پێ ئەبەخشێت وباسی ئەكات . ئەم شارە شارێكی دانراوە گریمانیە لەبەرئەوەی زەمەنەكەی زەمەنێكی ڕاستەقینەیە واتە زەمەنی روناكیە. بەڵام ئەمە ئەوە ناگەیەنێ تەنیا وەهمێكە. بە پێچەوانەوە ئەو لە ڕێگای تەكنیكیە زانیاریەكان و سیستەمە ژمارەییە بەپڕۆگرامكراوەكان واقیع دروست ئەكات. ئەمەش بە ڕاستی ئەو ڕوودانەیە كە پێشكەشی ئەكات ، ئەم شارە لەبەر زیادەڕۆیی لە گریمانی و ناواقیعێتیدا، یا چاكترە بڵێین لەبەر مەجازیەتی وەک ڕاستیی لێ دێت . مەجازیش دژە حەقیقەت نیە ، بەڵكو ڕوویەكی تری حەقیقەتە.بەڵكو پیشەسازی حەقیقەتە. لێرەوە ئەكرێ ناوی شاری گریمانی بنێین پایەتەختی مەجازی، ئەم شارە بووە بە بوارێک بۆ مومارەسەكردنی ئامادەیی گشتی و خێرا ، بەرادەی ئەوەش بووە بە بۆشاییەک بۆ بڕین و پیارۆیشتن بە جۆرێک لەگەڵیا بەربەستەكان ئەشكێن و سنوورو سەنگەرەكانیان ڕەت ئەكرێت .

ئایا ئەمە ئەوە ئەگەیەنێ كە ئێمە ئەبێت بێ بەربەست و پێوانەو بەهایەک ، سەرشۆڕی لۆجیكی تەكنیک و بازاڕەكانی زانیاری بین؟ بێگومان نەخێر! نەک تەنیا بە هۆی هۆكارە خولقی و بیروباوەڕەكان، بەڵكو لەبەر ئەوەی مرۆڤ خۆی كوڕی ژینگەكەی خۆیەتی ،لەگەڵ ژینگەی خۆیدا هۆگری پەیدا ئەكات ، بەرادەی ئەوەش بە پەرۆشە بۆ زەمەنەكانی خۆی . گەر بازدان بەسەر ڕووداوە تەكنیكیەكان بێ سوود بێت، كەواتە گرەوەكە بریتیە لەوەی كار بۆ پێكهێنانی نموونە و شێوەكانی بیناسازی بكرێت ، یاخود تۆڕی گۆڕینەوەو پەیوەندی بچنن ، تا هاوسەنگی نێوان زەمەنی جەستەو زەمەنی ژمارە ، نێوان ژینگە زیندوو مێشكە دەستكردەكان ، لە نێوان زاكیرەی كەلەپورو تەكنیكە نوێكراوەكان مسۆگەر بكات ، بەجۆرێک كارلێكردن و پێكەوە گونجان لە نێوان

ئەندازەی شارو پێویستیە سوودمەندو سیمبولیەکانی نێوان مەودا ئیستاتیکی و خولقیەکان بەرقەرار بێت © .

بەم مانایە چیتر کارەکە ئەوە نیە کە لە پشتی زاکیرەی بیناسازی ناوبراودا خۆمان حەشاربەین ، بەڵکو کارەکە بریتیە لە دەرچوون لە قۆزاخەی شوناسنامە ، بۆ ئەوەی لە شێوەیەکدا بەکاریان بهێنرێت کە دەسکەوتە میراتیەکان ، چ کۆن بن یان نوێ لە فەزای سیبرانی شاری نوێدا بەکاریان بێنێت ،ئەو شارەی خاوەن تەکنیکی ژمارەیی و توانستە گریمانیەکانە.

شار وەک ئەوە نەماوە کە هەبووەو گۆڕانی بەسەردا هاتووە ، هەروەها لەخۆشی ناچێت ،نە لە بواری بیناسازیدا و نە لە رووی بیریشەوە: ئەبێ ئەم راستیەش لەبەرچاوبگیرێت کە : شار چیتر ئەو شارەی سوقرات نیە کە لە گۆڕەپانە گشتیەکانیدا راستیەکانی تیا لەدایک ئەبوو ئەمڕۆ حەقیقەت هەرکەسەو خۆی دروستی ئەکات و خۆی جێبەجێی ئەکات , هەروەها شار چیتر ئەو شارەی فارابی نیە کە بە بەدووی کامڵبوونی تەواودا ئەگەڕێت چونکە هیچ ئەزموونێک نیە کامڵبێت ، لەبەر ئەوەی شتەکان جیائەبنەوەو لەیەکتری دائەبڕێن ، یاخود کارلەیەک ئەکەن و تەواوئەبن؛ هەروەها ئەو شارەی کانت نیە کە ئەرکی رۆشنگەری لە ئەستۆدایە ـ لەبەر ئەوەی هەروەک چارەنووسی عەقڵ و عەقلانیەکان ئاگادارمان ئەکەنەوەو پێمان رائەگەیەنن هیچ هیوایەک بۆ مرۆڤ نیە تا بە کامڵبوونی عەقڵ بگات ، دواجار شاری ئێستا ئەو شارە ی رۆشنبیرانی دەستەبژێری سارتەری نیە ئەو سارتەرەی خاوەنی رۆڵی پەیامبەری رزگاریخوازی یوو ، ئەو کەسەی راستی ئەڵێت و بەرگری لە دادپەروەری ئەکات ، یا هۆش پەمپ ئەداو شۆڕش جۆش جۆش ئەدات. ئەم جۆرە رۆڵانە فێڵ و خەیاڵەکانیانیش ئاشکرابوون ، لەبەر ئەوەی هەرکەسە بەو ڕادەیە سەربەستی خۆی دروست ئەکات کە مومارەسەی کاریگەری خۆی ئە و دەسەڵاتی خۆی دروست ئەکات .

وا باشترە بڵێین شارەکە هی رۆشنبیرە ئەو رۆشنبیرەی کە بە داهێنان و تۆمارکردنەکانی جیهانێکی تێگەیشتووانەو ژینگەیەکی فیکری بە پیت دروست ئەکات ، واتە ئەبێتە هۆی ئەوەی بواری گۆڕینەوەو تێگەیشتن یاخود رووبەرەکانی چاوپێکەوتن و بەردەوامی فراوان بکاتەوە . بەم مانایە ئەوەی لە سوقرات ئەمێنێتەوە دەورەکەیەتی وەک نێوەندێکی چەمکی ، هەروەک لە رێگای پەیرەوەی بەرهەمهێنەرانە لەشاردا مومارەسەی کردبوو. ئەوەشی لە فارابی ئەمێنێتەوە ئارەزووە جیهانیەکەیەتی ئەویش لە رێگای چەمکی ((ئاوەدانکردنەوە)) کە ئەبێت ئاسۆی کۆمەڵایەتی مرۆیی پێکبهێنێت. ئەوەشی لە کانت ئەمێنێتەوە بریتیە لە پەیوەندی((رەخنەیی)) لە رێگای چەمکی ((توانا))ەوە لەگەڵ عەقڵدا. ئەوەشی لە سارتەر ئەمێنێتەوەدڵنیاییە ئایدیۆلۆژی و هەڵوێستە

©لەم بارەیەوە بگەڕێرەوە بۆ پەرتووکی رفعە چادرچی ، دایەلۆگێ لەبارەی هونەرو بیناسازی ـ سیمبولیزم و چەمکەکانی، دار الریس للکتب و النشر ، بەیروت ، 1995.

خەباتگێڕیەکەی نیە بەڵکو نووسین و تێکستەکانێتی کە تیایدا چەمکی ئازادی دارشتوەوەو دوای ئەوەی کە توانست و شێوازگەلێکی نوێی خستەڕوو بۆ بیرکردنەوەو گوزارشت.

مانای ئەمەش ئەوەیە چیتر لە توانای فەیلەسوفدا نیە بەو جۆرەی کە راهاتووە مومارەسەی کارەکەی خۆی بکات . لە سەردەمی بەشی نێوەند و کاری پەیوەندی یاخود لە زەمەنی زانیاریە گەردوونی وبازارە جیهانیەکان چ بازاڕی بیرەکان بێت یاخود بازاڕی شمەک و کەرەستەکان توانایەکی نوێ بۆ داهێنانی ئەرکی نوێ هەیە. هیچ فیکرێک بێ مەوادو کەرەستەکانی و بێ نێوەندو بازاڕەکان سوودێکی نیە . بەسە ئەوە بە بیری ئەو کەسانەدا بهێمینەوە کە لاسایکردنەوە یەخسیریانی کردووەیا ئەو کەسانەی بڕوایان بە ناوو فیکرەکان هەیە، فەیلەسوفێکی وەک هابرماس ئەرکێکی دیکە بۆ فەیلەسوف دەستنیشان ئەکات کە لەسەر نێوەندی دوولایەنە وەستاوە، لە نێوان بەشەکانی مەعریفە لە ئاستێکداو هەروەها لە نێوان ئەم بەشە تایبەتمەندانەو جیهانی ژیان لە لایەکی ترەوە .

بەمجۆرە ئەرکی بیریش لەگەڵ ئەو گۆڕانکاریانەی بەسەر شارو گۆڕەپانی گشتیدا هاتووە ئەگۆڕێت ،بە پێچەوانەی بیرکردنەوەی فەیلەسوفە ئوسولیە کان و داواکارانی حیکمە ئەوانەی مێشک و ویژدانیان بە مۆری جەهالەت مۆر کرابوو ، ئەوان ئەو بیرو چەمکانەنابینن کە دائەهێنرێن و ئەدۆزرێنەوە ، بەرادەی ئەوەش لەگەڵ نوێ و داهێنراودا بە زمانی لاساییکردنەوە و عەقڵیەتی فێرکەرو و چاوی مامۆستاو لۆجیکی قوتابخانە مامەڵە ئەکەن .

هەرچۆنێک بێت ئەو شارەی خەریکی پێکهاتنە ،چیتر بەکەڵکی ئەوە نایەت بۆ بەرگریکردن لەو شێوەو جۆرو ئەو ئەرکانەی لە سەردەم و قۆناغەکانی کۆندا بڵاوبوون مومارەسەئەکران . بە ڕادەی ئەوەی سیستەمەکانی بەردەوامی ئەگۆڕێت بەو رادەیەش مومارەساتی نوێ ئەکرێتەوە، شێوەکانی بیرکردنەوەو ئەرکە فیکریەکان ئەگۆڕێن . یان وا چاکترە بڵێین ئەو شارەی لە دایکبوونی ئەبینین بووە بە فەزایەک بۆ دۆزینەوەی شێوەو جۆر و یاخود بۆ داهێنانی رۆڵ و کردنەوەی بوارو ئاسۆکان ، ئەمەش بە بێ ئەنجامدانی دەستەبژێریی و بەرپرسیاری کە ئەم بەسەر ئەویتر یاخود کەسێک بەسەر کەسێکی تردا ئەنجامی ئەدات . فیکرو داهێنان و هۆش و ئازادی و بەشداریکردن لە چاککردنی مەرجەکانی ژیان یان روبەروبوونەوەی ئەو ترسناکیەی کە هەڕەشە لە چارەنووسەکان ئەکەن، ئەمانە هەموو پیشەسازی و سیفەتی هەر تاکێکی بەرهەمهێنەرن لە بواری کاری خۆی و، هەر بکەرێکە لە ژینگەو جیهانی خۆی. رەنگە کاتی ئەوە هاتبێت پێکەوە بە پێی پرنسیبی بەرپرسیاری هاوبەش بیربکەینەوەو پێکەوە کاربکەین ، بەجۆرێک هیچ کەسێک لە رووی راستی و ئازادی و دادپەروەری و شوناسنامەو زاکیرە لەوی تر باشتر نەبێت .

ئەمەش ئەو شارە ئۆمنوپۆلیتیە یە ، کە بە فەزا سیبرانیی و پێکهاتە کۆمەڵایەتیە کراوەو نەرمەکەی بەسەر شوناسنامەو سەربەوبووندا بازئەدات. هەروەک ناوەکەی ئەم شارە ئامادەیەکی مەجازیە وا ئەکات کە دوور نزیک بێتەوە و بە هەمان رادەش وا ئەکات نزیک دووربێتەوە ، بەشێوەیەک لەگەڵیا چوارچێوەی لایەنگیری ئەگۆڕێت و بەهەمان رادەش دووبارە فەزای گشتی و نێوەندی فیکری پێکئەهێنرێتەوە. ئەمانەش هەر هەموو رووداون تیشک ئەخەنە سەر ئەو وەهمانەی لە نێو عەقڵی هەندێ لە ئەهلی شاردا دەربارەی شارو شوناسنامەو فەلسەفەدا هەیە.